

HEIJERMANS. TOONEEL-STUDIES

2

ALLERZIELEN

ALLERZIELEN
EEN ZINNEBEELDIG SPEL
IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR
HERMAN HEIJERMANS

2DE DRUK — 4DE EN 5DE DUIZENDTAL

UITGAVE VAN C. A. J. VAN DISHOECK
TE BUSSUM IN HET JAAR 1915

DRAMATIS PERSONAE:

RITA.

PASTOOR NANSEN.

EENE PLEEGZUSTER.

JUFFROUW CO, *huishoudster bij Nansen.*

PASTOOR BRONK.

JANNETJE, *boerin.*

LANGEBIER, *koster.*

DR. GEERT.

VAN DALEN.

DE MAN.

Het spel geschiedt in eene kleine plaats aan zee.

EERSTE BEDRIJF.

De sober gemeubelde huiskamer van pastoor Nansen. Eerste plan links en tweede plan links een venster. Derde plan links een deur. In het midden van den achtergrond een deur met breede gewitte gang. Links daarnaast een buffet, rechts daarnaast een boekenkast met heilige beelden. Eerste plan rechts een deur. Tweede plan rechts een haard. Derde plan rechts een lessenaar met globe, er naast een crucifix. Bij het voorste venster een bloemenstandaard — bij het tweede een ledikant met spreij. In het 't midden der kamer een ronde tafel, waarboven een lamp. Late morgen.

Eerste Tooneel.

De koster. Juffrouw Co.

De koster (door achterdeur). Morgen, Morgen!
Is meneer de pastoor....

Co. Neen. Dat zie je toch.

De koster. Ik zie niks. Door de deuren heen is 't wat lastig.

Co. Wou je dat-ie in de keuken?...

De koster (*op de linkerdeur wijzend*). Nee — ik dacht daár....

Co. Jonges, koster, je ben erg leep. As hier 't bed staat....

De koster. Zijn mijn zaken niet. Gaat me niet an. Ik zeg alleen maar.... Ik zeg niks.

Co. Da's 't beste. As je niks zegt, praat je 't verstandigst.

De koster. Eitjes klussen en melk. Goed zoo.

Co. En 'n lepel suiker en nòg 'n lepeltje. Daar zou jij niet vies van zijn.

De koster. Allemaal voor diè....

Co. Ja. En 'n paar beschuiten.

De koster. Ik weet wel dat... Nee, 'k weet niks.

Co. Je zegt niks — je weet niks — 'k heb je in geen tijd zoo prettig gezien.

De koster. Jawel. Je zel méer hooren, meer as je lief is. Ik kom terug.

Co. Asjeblief.

De koster. Dag.

Tweede Tooneel.

Juffrouw Co. Jannetje.

Jannetje (door rechterdeur). Mag 'k? — 'k Zag u nie in de keuken.

Co. Ga maar effen zitten. 'k Ben daàlijk terug.

Jannetje. Mot dat na haàr toe? Ja? Zet 't dan eerst 'n oogeblikkie neer. 'k Hei 'n boodschap. Nee, werachtig 'n boodschap. Ik hei d'r àlles an gedaan — werachtig.... In betere hande as van 'n moeder met zèlf vijf kinderen....

Co (verschrikt). Is 'r wat met 't kleintje?

Jannetje. Nou — 't is nie bestig — lang nie bestig. Ze houdt geen voedsel — ze is nie belust. Dan geef 'k 'r me linker, dan me rechter — gelijk om met me eigen jongen — en ze laat daàlijk weer los. 't Leit nie an mijn — 'k hei zog genoeg — meer as genoeg. Je mot 'r de meester is bij sture — anders hiet 't later....

Co. Is 't dan eerst vandaag zoo?

Jannetje. Nee — dan zou 'k liege — 't is al van eergister en gister — maar as je moeder van vijf kindere bin, met een an de borst, dan zie je zoo daàlijk geen zwaarigheid — ze kenne wel is geen trek hebbe....

Derde Tooneel.

De vorigen. Dr. Geert.

Co. Goeie morgen, dokter. U komt asof u geroepen was. Zeg 't zelf maar, Jannetje.

Jannetje. Nou jij mot is komme kijke, hoor. Daar gaat niks van af.

Dr. Geert. Naar wie?

Co. Na 't meissie van (*wijst naar de linkerdeur*).... Die het zij om te zoogen.

Dr. Geert. O, ja, ja. Zoo. Niet in orde?

Jannetje. Ze lust de borst nie — en me jòngen groeit as kool.

Dr. Geert. Heb je 't al met 'n beetje suiker om je tepels geprobeerd?

Jannetje. Met suiker èn met stroop. Dat weet 'k nou wel. 'k Bin nie van gister. En vanmorrege nog met 'n slordig stukkie vijg. Nee. Niemendal gedaan. En 'n luren zoo vuil, zoo gemeen....

Dr. Geert. Goed. Goed. 'k Kom over 'n uurtje is kijken. Voorloopig niet dwingen. Dag Jannetje (*gaat naar de linkerdeur, keert terug*). En hâar niks zeggen, juffrouw Co, às 't kind soms ziek is — ze is nog te zwak — begrepen?

Co. Ja, dokter.

Dr. Geert. Goed. Goed (*af dito*).

Vierde Tooneel.

Juffrouw Co. Jannetje.

Jannetje às 't kind ziek is — nou dan hei ik geen verstand van kindere meer. 't Is nooit, wat je noemt 'n kind, 'n lekker-gezond meissie geweest. Is de juffrouw nog nie op?

Co. Nee.

Jannetje. Nòg nie? De twáálfde dag? Ik lee, de vijfde, alweer de grond te schrobbe.

Co. Jij ben ook 'n stuk hollandsch welvaren, Jannetje.

Jannetje. Ik hei teminste nooit die drankies van melk met eieren motten slikken. Toe me man's moeder me de derde dag 'n schotel boerekool met gestampde kaantjes op me bed bracht, toe hei'k me d'r benauwd an gegeten. Werachtig. Nou gedag. Dan ga 'k weer. 'k Hei d'r 'n hard hoofd over (*bij de deur*). En de vader — komt die nie is kijken?

Co. Die zit op zee.

Jannetje. En d'r familie?

Co. 'k Weet 'r net zooveel van as jij, Jannetje. De pastoor nog minder. Wil je wat eieren meenemen?

Jannetje. Daar zeg 'k geen nee op. Wie afslaat, slaat z'n eigen.

Co. Een, twee, drie — meer durf 'k je d'r niet geven. Twee motte d'r voor meneer de pastoor blijven voor twaalf uur — en de kippen leggen bar slecht.

Jannetje. Eind October en aldeur regen, da's geen wonder. 'k Bin tevrejen hoor, best tevrejen. Dag juffrouw. Wel bedankt.

Co. 't Beste voor je kinderen!

V i j f d e T o o n e e l.

Pastoor Nansen. Juffrouw Co.

Nansen (met kalotje en goudsche pijp). Wie was daar?

Co. Jannetje. 't Kind is niet erg lekker. De dokter is binnen. Ben u wezen wandelen?

Nansen. Ja, 't strand langs.

Co. Dacht 'k wel. Op 't kerkhof zag 'k u niet.

Nansen. Dan heb je verkeerd gekeken, juffrouw
Co — 't kerkhof sla 'k nooit over.

Co. Drink u 'n kop koffie vooruit?

Nansen. Nee. Dank je.

Co. Nou — dàn heb u iets dat u hindert.

Nansen. Dat heb 'k — je raadt 't precies. De menschen hier.... Je zou 'r boos om kunnen worden. Die boer Van Dalen.... Afgelopen. Laat 'k 'r geen woord over vuil maken. Geef me tóch 'n kop.

Co. Ja — 'k dacht 't wel — 'k heb 't geroken. Ze zouden hier om minder klessen. U kent ze nog niet. Pastoor Thijne zee altijd dat as ze zooveel voor d'r naasten zouden vóelen as dat ze van d'r naasten kwaad spreken, dat ze dan 'n end dichter bij de waarheid zouden wezen. Ach jee! Nou heb 'k 'r melk in gedaan.

Nansen. Dat komt 'r van, juffrouw, als je m'n voorganger te veel citeert.

Co. Laat u maar staan — u krijgt 'n ànder koppie.

Nansen. Nee, nee. Heel smakelijk zoo. Voor wie is dàt?

Co. Voor de kraamvrouw. 'k Mot nou wel wachten. As de dokter 'r is mèt de pleegzuster, ken ik 'r niet meer bij. Je ken je amper weren met z'n tweeën.

Zesde Tooneel.

De vorigen. Dr. Geert.

Dr. Geert. Morgen, eerwaarde. Kil — huiverig! Je mag wel gaan stòken, juffrouw.

Nansen. Ik hou niet van warmte, dokter. Tegen den avond màg 'k 'n vuurtje — maar zoo vróég! Hoe maakt 't de patiënt?

Co. Mag 'k?

Dr. Geert. Ga je gang, juffrouw. (*Co af*).

Zevende Tooneel.

Dr. Geert. Nansen.

Nansen. Neem den leunstoel maar!

Dr. Geert. Merci. Nou, eerwaarde — 't bed heeft hier z'n làngsten tijd gestaan.

Nansen. Gelukkig.

Dr. Geert. Ja, 't zal 'n hééle opluchting zijn, als 't geval de deur uit is.

Nansen. 't Geval? 't Geval? — Nee, dà's bijzaak. 'k Meen 't bed. Zie je, dokter, 'n geleend bed is niet alles. De koster is zoo vriendelijk geweest, zoo prachtig-gehumeurd....

Dr. Geert. Ha, ha, ha!

Nansen. Ha, ha, ha! Dat valt me zoo uit me mond — zoo òngewoon van stemming — om één van z'n ledikanten hier heen te sjouwen en 'k heb 'r niet op kunnen slapen, haast geen nacht, Wat 'r in zit — veeren, kapok of hooi — 'k heb 'r geen verstand van — maar je zakt an alle kanten weg. Ja, ja. 't Eenig-plezierige was — als je 's morgens wakker kwam — de zee vlak voor je. Da's 'n genot. 't Water en de zon en de meeuwen.... Als me slaapkamer in te richten was voor studeerkamer, wisselde 'k dadelijk om. Dat kan niet. Heel jammer. We moeten maar hopen op 'n mooie nieuwe kerk met 'n betere pastorie. Ja, ja. En de patiënt? Babbelend bij me pijp — rook u? — nee? — vergeet 'k de hoofdzak.

Dr. Geert. Laten we zeggen, dat ze over 'n dag of vier opstapt. Vandaag mag ze op. De zuster zal 'r ankleeejen.

Nansen. Mooi.

Dr. Geert. En dan had 'k nog 'n brutaal verzoek. 't Uitzicht van uw slaapkamer is niet èrg opwekkend.

Nansen. D'r is heelemaal geen uitzicht.

Dr. Geert. Juist. De wand van 'n loods en 'n paar verzakte zerken zijn niet 't meest wenselijke voor 'n vrouw die zon en licht noodig heeft.

Nansen. Dat zal wel. Ik heb 'r nooit op gelet.

Dr. Geert. Na 'n bevalling moet 'n vrouw, die 'r zoo-zoo is doorgehaald, afleiding hebben. Ze willen dan wel is gaan tobben. En deze is geen sterk exemplaar.

Nansen. Wat voor indruk heeft ze op u gemaakt?

Dr. Geert. Datzelfde wou 'k ù vragen.

Nansen. Ik heb geen indruk. Na 't gebeurde heb 'k — heb 'k de kamer gemeden.

Dr. Geert. Gemeden?

Nansen. Natuurlijk. Meer dan wenschelijk is, zijn de menschen an 't praten geraakt, an 'n praten dat 'k Toen 'k hier kwam, maakte 'k me illusies — (*glimlacht*) — ja, ja, illusies

De tijd zal leeren. Ik heb geduld. Overmorgen zal 'k van den kansel spreken, uitleggen wat 'n liefdedaad is, àls je 't zoo noemen mag. Kleine, kleine menschen (*zich interrompeerend*). En uw indruk?

Dr. Geert. 'k Weet 't niet.

Nansen. Weet u 't niet?

Dr. Geert (*schouder-schokkend*). Nee.

Nansen. U heeft 'r toch bijna veertien dagen gezien en gesproken.

Dr. Geert. Ja. Ja. En 'k ben net zoo wijs. Precies zoo wijs. Op me woord, eerwaarde. Op d'r oog en heb je geen vat. Als ze 'n enkel oogeblik ernstig is, zou je nog zweren, dat 'r óógen lachen. En àls ze lacht, heusch lacht, kan ze 'r de melankoliekste dingen uitflappen. Daar net nog, zegt ze vroolijk langs 'r neus weg: dokter, als 'k 'r óóit toe kom dood te gaan, moeten ze me hier begraven in de lekkere stilte — en nog vóór 'k 'n woord antwoorden kon, lacht ze hardop en zegt: wat moeten de dooien zich knàp vervelen! De zuster keek boos, lei 'r hand op 'r mond. Jà. 'k Weet 't niet. 'k Weet 't niet. Is 'r bericht van 'r man?

Nansen. Nee.

Dr. Geert (aarzelend) 'k Heb me zelf gevraagd — ik had zoo de inval — òf ze 'n man heeft

Nansen (zacht). Dat willen we hopen.

Dr. Geert. Hòpen? Ze beweerde toch

Nansen. Beste dokter — we willen 't hòpen. Ik heb m'n plicht gedaan, m'n eenvoudigst-mensche-lijke plicht. En vóór ze heengaat met 'r kind — over vier dagen niet waar?

Dr. Geert. Vier, vijf dagen, reken ik.

Nansen. . . . Over vier, vijf dagen, zal 'k nog 'n àndere, 'n hoogere plicht waarnemen. — Heb u geen tijd meer?

Dr. Geert. Nee, eerwaarde. Veel zieken. Als de blaren vallen, krijgen de meeste ouwetjes 't te kwaad. Prachtig uitzicht, hier! Da's waar — da's niet slim van me — 'k had 'n brutaal verzoek, niewaar? — niewaar? — en 'k heb 't bij de aankondiging gelaten! Mag zij hièr 'n uurtje zitten?

Nansen. Liever niet, maar 'k begrijp de bezwaren. 't Is te schikken. Adieu, adieu. (*Dr. Geert af*).

Achtste Tooneel.

Juffrouw Co. Nansen.

Co (in de deur). Ja zuster. Net zoo als u 't wil...
(tot Nansen).... Ze staat op, weet u dat? Ja, da's
 zij die zingt. Ze is zóo blij, dat ze 'r uit mag,
 dat ze geen oogenblik 'r mond houdt.

Nansen. Wie fluit daar?

Co (aan de deur luisterend). Ook zij. Zal 'k 'r
 zeggen? *(hij knikt rustig née)* Fluiten —
 hoe ken 'n vrouw fluiten! *(hoofdschuddend af.*
Nansen neemt de globe van z'n bureau, zet die op
't schrijfblad, bekijkt haar rustig-dampend. Co
keert terug). Eerwaarde — daar zijn pastoor Bronk
 en Van Dalen.

Nansen. Laat binnen! *(hij herplaatst de globe*
op 't bureau).

Negende Tooneel.

Nansen. Bronk. Van Dalen.

Bronk. Daar kijk je van op, hè? Te voet ge-
 komen in nog geen uur! Schoonmaak?

Nansen. Nee. Dat bed staat 'r tijdelijk. Ga zit-
 ten — ga zitten. Wel, Van Dalen, vriend, wat is
 Allerzielen.

'r an 't handje? Toen 'k je straks tegen kwam, heb je zoo nijdig gegroet, heb je zoo leelijk gekeken, dat 'k 'r verlegen van werd.

Van Dalen. D'r kijken 'r meer leelijk op 't oogeblik — as ik 't dan nie achter uw rug doe, bin 'k misschien de kwaaiste nie.

Bronk. Nee, hij meent 't zoo slecht niet.

Nansen. Ga 'r bij zitten.

Van Dalen. Nee, 'k blijf liever staan. 'k Mot 'r zoo weer van deur.

Bronk. Onderweg heeft-ie me 'n vreemde geschiedenis verteld, Nansen — van 'n juffrouw en 'n kind en van Wat is dat allemaal?

Nansen. Welke vréemde geschiedenis heb jij verteld, Van Dalen? Daar wou ik ook wel van profiteeren.

Van Dalen. Meneer de pastoor hoeft me nie zoo an te blaffen — ik hei gelijk — en wiè 'k 't oververteld hei — Klitze en Steen — Nagtegaal èn de koster, die vielen me allemaal bij.

Nansen (gestreng). Wist jij de pastorie niet meer te vinden? Móést 't àchter me rug?

Van Dalen. As 'k 'm nie had weten te vinden,

stond 'k nou nie hier — da's vast — da's vast ! — En éér 'k zekerheid had, hei 'k me bedacht, stevig bedacht. Ik loop nie over één nacht ijs. Voor acht dage zou je me nie geleufd hebbe — ha-je gezeid : Van Dalen, daar is 't gat van de deur. Da's vast. As 'k 'n week geleje — reken dat nou is an — was komme ankloppe met de boodschap : meneer de pastoor, 't kind, dat voor twaalef dage an de secretarie is ingeschreven heit geen vader — meneer de pastoor, 'n fatsoenlijk burger ken met 't vrouwmensch, dat hier verpleegd wordt, nie in anraking komme — as 'k voor 'n week zoo vrijpostig geweest was, zònder bewijs, dan ha-je me wèggekeken. Waar of nie ? En nou hèi 'k bewijs. Asjeblyft (*zoekt in z'n zak*).

Nansen. Laat maar zitten.

Van Dalen. Mot 'k dat laten zitten ?

Nansen. 'k Ben niet nieuwsgierig.

Van Dalen. Wil meneer de pastoor 't papier niè zien ?

Nansen. Nee. Beslist née.

Van Dalen. Daar sta 'k geslagen van.

Bronk. Met je verlof, Nansen

Nansen Met je verlof, Bronk, laten wij 'r

strakjes over spreken. Wij worden 't eens. Nee, steek 't weer bij je, Van Dalen. De heele manier waarop jij die zaak heb aangepakt is me onsympathiek. Wie heeft je verzocht papieren te laten afkomen, wie?

Van Dalen. Die mòst 'k laten afkommen — as wethouder van de gemeente. Ik mag nie inschrijve, as 'k de vàn haast nie weet. Dokter Geert is de angifte weze doen — die wist zooveul as ù. De naam van de man most 'k open late. 't Minsch was te zwak, zee de dokter. Toe hei 'k zelf naggevraagd. Je schrikt as je d'r van hoort....

Nansen.... Ik wil je papieren nièt, Van Dalen. Dat zeg 'k je voor 't laatst. En als je strakjes weer conferenties houdt met Klitze, Steen, Nagtegaal en — en den koster, zeg ze dan dat 'k me schaam over 'n gemeente van christenen, die de koppen bij mekaar steken, als de voorganger 'n vrouw die voor z'n deur in mekaar zakt, die voor z'n deur ligt te kreunen als 'n gefolterde, in z'n hùis neemt. Zou jij, Van Dalen, onder die omstandigheden, 'n ongelukkige an 'r lot overlaten? Zou jij, Van Dalen, je deur grendelen en 'n medeschepsel in 'n stortregen op je stóép laten bevallen? (*gestreng*). Zou jij éérst om 'r papieren vragen? — Nou? — Krijg 'k antwoord?

Bronk. Mag ik

Nansen.Nee, Bronk. Wij dadelijk. — Nou, Van Dalen?

Van Dalen. Ja — ja — daar ken ik nie daalijk 't goeie woord voor vinde. Ik zou d'r ook Ja, dat zou 'k zeker Wat je voor 'n beest doet, doe je voor 'n minsch. Maar tusschen mijn en u is 'n onderscheid. As we enkel katholieke hier ware — zee je nog niks. Da's vast. De andere make de praat in 't durp. Je kon je nie wende of draaie of de protestante hadde 't over de pastorie — wat 'r allemaal op de pastorie gebeurde. Die maakte d'r 'n relletje van. As u had kenne hoore wát de smeerlappe vertelde, had u 't bloed tot in uw oogen gekrege! Da's vast. Toe, om ze d'r bek te snoere, heb 'k geïnformeerd

Nansen. Enkel daarvoor?

Van Dalen. En 'k wàs ook nieuwsgierig. Dat wil 'k wel wete. Daar lieg 'k nie om. Maar nou. Maar nou. Nou praat 't durp al twáálef volle dagen. Ze lache as ze voorbij de pastorie komme. In de herberge

Nansen. ...Interesseer jij je voor de herbergen, Van Dalen?

Van Dalen. Dat weet meneer de pastoor wel beter. Ik zeg wat de veldwachter zeit. En die liegt nie, da's vast!.... In de herberge zinge ze liedjes, gemeene liedjes. Wij hebbe d'r al op los wille slaan — je heit geen vat — En — en ze hèbbe geen ongelijk. As u vóóruit had gewete, wie d'r voor je deur lag — as u 't rapport had geleze — nou — dan ha je niks angehaald — dan ha je onze gemeente 'n hééle boel bespaard....

Nansen. Dat had 'k niet. Als iemand op sterven ligt, help je, ook al was-ie de grootste misdadiger en 'n vrouw in barensnood, die niet verder kàn.... Ga gerust naar huis, Van Dalen. Je heb zelf 'n braaf wijf èn kinderen. Denk an de uren, toen je vrouw in de kraam lei en de dokter me liet waar-schuwen, omdat-ie geloofde.... Toen heb jij in wanhoop staan huilen en bidden — God heeft r' 't leven gelaten. Hoe durf jìj dan bezwaren hebben, dat ik 'n ongelukkige in denzelfden toestand opneem?

Van Dalen. Ik zeg niks. De àndere lappen 't 'm.

Nansen. 't Is goed. Die ànderen vind 'k later. Overmorgen spreek 'k, spreek 'k stellig. Ga nou maar, (*vrindelyker*). En als je me weer ontmoet, kijk dan 'n beetje — me zónden — door de vingers. Wil je?

Van Dalen. 'k Wou toch voor alle zekerheid — dat u nie denken zal, dat 'k leuges uit me duim zuig, de papiere achter late (*legt ze op 't bureau*). Hier legge ze. Dan ken u d'r mee handele.

Nansen. Neem ze gerust mee. 'k Zal ze nièt inkijken.

Van Dalen. 'k Laat ze toch liever àchter. Da's vast. Da's vast.

Nansen. 'k Zal ze nièt inkijken, Van Dalen.

Van Dalen. Vandaag nie — morgen wel. En dan hou je d'r geen úúr meer. Goeienmorgen saam. Mòrgen (*af*).

Tiende Tooneel.

Nansen. Bronk.

Bronk. (*Een stilte. Nansen breekt afgetrokken z'n pijpesteel aan stukken*).... En? — Gaat de pijp 'r heelemaal an?

Nansen. Ik moet nog wat geduld leeren (*glimlachend*). De pijp is 't minste. Daar hangt de jouwe. Meebrengen?

Bronk. Asjeblief. (*Zij stoppen zwijgend. Door de deur klinkt een stem, wijze: „Und so bringt*

der Nachtigal das holde Glück ins Haus — die Liebe — die Liebe — die hat es al vollbracht !”)
Is dat — die vrouw ?

Nansen. Ja. Ze mag vandaag voor 't eerst op.
Blijf je koffiedrinken ?

Bronk. Nee — 'k kan niet — ik — ik — liever niet.

Nansen (glimlachend). Wil je dan weer met 'n leege maag terug wandelen ? (*strekt de hand naar de schel uit*). 'k Zal de juffrouw zeggen

Bronk. Nee, Nansen. Je ben onvoorzichtig geweest, bijzonder onvoorzichtig en daar wil ik liever niet in genoemd worden.

Nansen. Méén je dat ?

Bronk. Positief. Je heb straks gewild dat 'k zweeg. Goed. Maar nu entre-nous, als vriend, als ouwe vriend — die man hād gelijk

Nansen. Zeg jij dat ?

Bronk. Die man hād gelijk — niet gelijk in den platten zin van de vriendelijke gemeente — maar gelijk omdat in 'n tijd waarin 't smerigst wapentje tegen de geestelijkheid dierbaar genoeg is, om gebruikt te worden, 't eind van de lasterpraatjes niet te overzien is. Je hoort dat in de herbergen

Nansen. Bronk, Bronk — ik geloof nòg niet dat 'k jòùw stem hoor

Bronk. Ja, mijn stem, mijn te goeder trouwe stem ! Om minder is — en heb ik — den bisschop gewaarschuwd. Als geestelijken moeten we allen schijn vermijden, enkel de aandacht in de kerk trekken, niet in opspraak komen. Den tweeden, derden, vierden dag, had je 'n rijtuig moeten laten inspannen

Nansen. Mocht niet voor den dokter.

Bronk. En vandaag ?

Nansen. Vandaag mag 't nog minder.

Bronk. Nog minder ?

Nansen. Voor me eigen gevoel.

Bronk. Dat niet deugt.

Nansen. Dat me niet bedriegen kan.

Bronk. De plichten der kerk

Nansen. De plicht van 't geloof — mijn geloof, Bronk.

Bronk. 'n Vrouw hièr

Nansen. Is onder de hoede van God

Bronk. Zóó'n vrouw niet.

Nansen (*driftig*). Bronk!

Bronk (*driftig*). Ik zeg wat 'k meen. Die papieren

Nansen. Gaan me niet aan.

Bronk. Ik heb ze gelezen.

Nansen. Ik niet. *Ik* voel dus zuiverder.

Bronk. Daar houdt alles bij op!

Elfde Tooneel.

De Pleegzuster. De Vorigen.

Pleegzuster. Eerwaarde.

Nansen. Zuster?

Pleegzuster. De dokter zou u vragen of

Nansen. Dat heeft de dokter gevraagd. Nà 't luien van de Angelus komt u 'n paar uur hier met 'r zitten — voor 't raam — niet te dicht 'r op — de wind waait uit zee — 't tocht 'r.

Pleegzuster. Goed eerwaarde.

Bronk. Heeft u 'r gezegd, zuster, dat 't ongepast is in 'n pastorie te zingen?

Pleegzuster. Dat hèb 'k gezegd, eerwaarde (*naar de deur*).

Nansen. Zuster! Nee, doe u eerst de deur toe. — Zegt ze nog 'r gebeden?

Pleegzuster. Nee, eerwaarde. De eerste dagen hééft ze 't gedaan, heeft ze den rozenkrans, dien 'k 'r gegeven had, niet uit 'r handen gelegd. Nu niet meer.

Nansen. Nièt meer?

Pleegzuster. Nee, eerwaarde. Als ik bid, kijkt ze me enkel an. — Ze wou graag 'r kindje zien. Mag dat al hier komen?

Nansen. 't Kàn niet. 't Is licht ongesteld. Hoeft u 'r niet te zeggen.

Pleegzuster. Dan zal 'k 't niet zeggen, eerwaarde (*af*).

Twaalfde Tooneel.

Nansen. Bronk.

Bronk (*z'n pijp uitkloppend*). Nansen, we hebben 'n weinig onstuimig gesproken. Ik stap op. Als 'k werom kom, zullen we nog eens onze meening toetsen.

Nansen (vriendelijk). Luister nu eens, Bronk — en ga 'r nog 'n oogenblik bij zitten. Je weet de situatie mogelijk niet nauwkeurig en 'k zou in dit geval niet graag, juist met jóú, van opinie willen verschillen.

Bronk. Ik geloof niet dat we 't eens worden — ik måg 't niet met je eens worden.

Nansen (het venster openend). Heb je 'r iets op tegen?

Bronk. Ik, nee.

Nansen. 'k Krijg 't soms benauwd in m'n vier wanden. (*op de zoldering doelend*) Dat ding, die balken hinderen me. Wij, die God's woord spreken, moesten nooit anders dan den hemel zien, de zon, de sterren, 't heelal. Ik ben bang, Bronk, dat 't leven tusschen behangselpapier en 'n verflaag me klein zal maken — jij — je wordt 't al....

Bronk (ook bij het venster). Mèt God wòr je niet klein.

Nansen (op 't bed zittend, de zee bestarend).... Je ben me zoo straks tegengevallen. — Want kijk nu eens — 't Was juist twaalf dagen geleden — tegen den avond — 't stortregende — en 'k stond waar 'k nu zit. Toen waarschuwde me de huis-

houdster, dat 'n vrouw, die zoo juist uit de kerk was gekomen, op de stoep lag te kreunen. We haalden 'r bewusteloos binnen. Dat zou jij even goed gedaan hebben. Dat móést 'k. Je weet dat 't dorp 'n heel eind van de kerk ligt, te ver — dat heb je alleen te aanvaarden. De dokter kwam na 'n half uur, zei dat vervoeren 'r dood zou zijn. Toen heb 'k natuurlijk, natuurlijk mijn bed aangewezen. Dat is alles. Drie nachten, twee dagen, heeft 't geduurd. Ze had zoo'n smart, zoo'n vreeselijke smart, Bronk, dat 'k 'r klachten nooit zal vergeten. Ze riep, ze bad. Elk oogenblik smeekte ze de Allerheiligste Maagd. Ik kon 't niet anhooren. 't Dee me pijn — 't joeg me 't huis uit — de kerk in. Ja, 'k heb met 'n vol gemoed voor 'r gebeden, uren lang — om 'r gèkèrm niet te hooren. Wat lijdt 'n vrouw....

Bronk. En?

Nansen. En? — Dat is alles.

Bronk. Alles — tot op vandaag?

Nansen. Alles. Dien eersten avond heb 'k om 'n zuster getelegrapheerd — den koster om 'n bed hièr verzocht.

Bronk. Had je 'r niet bij den koster?....

Nansen. Die woont met z'n vrouw en z'n drie kinderen in twee kleine kamers. Daar is de pastorie 'n kasteel tegen. Ik heb tenminste 'n slaapkamer, 'n studeerkamer, 'n alkoof voor de huishoudster en 'n keuken. En dan nog! Waarom af te wijzen wat God — als 'n vingerwijzing beduidt? Ik ben 'r gelukkig mee geweest, Bronk. Dat lijden zoo dichtbij, 't wandelen op 't strand, 't ziën van 't kerkhof, heeft dingen in me wakker gemaakt, die 'k vroeger niet wist, heeft me rijper gestemd, rijper voor 'n taak van liefde voor 'n menscheid — die in marteling geboren wordt.

Bronk. M'n waarde, m'n waarde, hoe zou ik je daad afkeuren? Juist ik! Kennen we mekaar niet van af onze jeúgdjaren? Maar na drie, vier dagen, zooals 'k je straks zei — ja, je hoeft niët te herhalen wat de dokter meende! — had je 'r ten koste van alles móéten vervoeren....

Nansen. Ook ten koste van 'r leven?

Bronk. Nee, natuurlijk!

Nansen.... Dan hoef je niet verder te redeneeren.

Bronk. Nansen, geloof me, 't loopt spaak. Nee, haal je schouders niet op. We móéten soms hard zijn — ter wille van anderen. Die vrouw heeft geen mán.

Nansen. Ze heeft 'n kind.

Bronk. Ze heeft 'n lichtzinnig, onnadenkend verleden.

Nansen. 'n Ziel die te redden is.

Bronk. Dát zal je gemeente, dat zal de protestantsche aanhang 'r nièt achter zoeken.

Nansen (*op het crucifix doelend*). Hij (*extatisch*) En schreef met de vinger in de aarde „Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat”

Bronk. Kom Nansen! Daar zijn nièt geworpen steenen die terugketsen! Terugketsen naar 't Heilige lichaam der Kerk.

Nansen. Ik ken jou vandaag niet.

Bronk. Ik jou niet. (*Een stille. Een helle lach weerklinkt*). Met zulke geluiden in je woning, Nansen, kom ik niet meer hier.

Nansen (*glimlachend*).... Als 'r te rèdden valt....

Bronk.... Is niet te redden! Lees dát. En denk aan de voorschriften van den bisschop — dien ik Dag Nansen. (*Af*).

Nansen. Dag Bronk. 'k Hoop je gauw weer te

zien — als de óúde, de óúde. (*Hij sluit het venster, staat even droomend stil. Opnieuw weerklinkt het helle gelach. Ongeduldig gaat hij op de deur toe, klopt*).

Dertiende Tooneel.

De Pleegzuster. Nansen.

Pleegzuster. Jawel, eerwaarde?

Nansen. Ik wou — nee niets.

Pleegzuster. Heeft u niet geklopt?

Nansen. Jawel — jawel. — Ik dacht. — Nee, ga u maar. (*Zuster af*). Binnen!

Veertiende Tooneel.

Nansen. De Koster.

De koster. As 'k stoor....

Nansen. Je stoort heelemaal niet.

De koster. 'k Mot u is spréke — ja, sprèke is 't woord.

Nansen. Dan moet je 't vlug doen, Langebier — nog vijf minuten en je moet luiden.

De koster. As 'k 't dan ineene zegge mag: 'k wou me bed terug.

Nansen (vriendelijk). Dat is goed, Langebier.

De koster. Ja maar, vandaag nog.

Nansen. Dat is goed, Langebier.

De koster. Zet u d'r dan an de deur?

Nansen. Ben ik jou tekst en uitleg schuldig?

De koster. Nee — dat ben u niet — dat ben u zeker niet — maar as 't góéd is, da'k me bed weghaal — dan ken 'k wel op me vingers narekene....

Nansen. Hou die rekening op je vingers in petto! — 'k zet 'r vandaag nièt an de deur.

De koster. Hoe klopt dat dan met 't bed?

Nansen. 'k Zou me daar geen zorgen van antrekken, Langebier. Je wil vandaag 't bed en 'k geef je dadelijk permissie 't in mekaar te slaan. Alleen de spreij is van me huishoudster en onder 't hoofdkussen zul je me voeten zak vinden. 'k Leg niet graag zoo laag met me hoofd.

De koster. Dat begrijp 'k niet.

Nansen. Wát begrijp je niet?

De koster. 't Zijn mijn zaken niet. En as 't mijn zaken nie zijn, begrijp 'k 't vanzelf niet.

Allerzielen.

Nansen. 'k Maak je me compliment over je logica.

De koster. Me twee jonges hebben nou al zoo lang as dat an de gang is — op de grond gelegen — en op de grond in dat nattige weer is 't nie alles.

Nansen. Daar had 'k eerder an kunnen denken. Dan stà ik 'r op, Langebier, dat 't geen uur langer blijft.

De koster. Da's best. Da's best. Maar waar mot u dan?....

Nansen. Wat je jongens twaalf dagen hebben volgehouden — 'k beloof je, 'k zal ze bedenken! — kan ik ook nog wel 'n dag of vier.

De koster. As 't enkel voor ù was, zou 'r geen woord van me lippe komme — dat ken u probeere as u is ziek leit....

Nansen. Nou wor je tè hartelijk.

De koster.Maar mijn jonges op de grond voor 't eerste 't beste vrouwmensch, dat, dat....

Nansen. Geen bijzonderheden, asjeblief! 'k Weet alles.

De koster. As u alles weet wat 'r in de papiere staat

Nansen. Alles.

De koster. En u houdt 'r nòg?

Nansen. Dat heb 'k je al in goed hollandsch gezegd.

De koster. Dan hou ik me mond.

Nansen. Dan hou jij je mond en je bed hou je 'r bij.

De koster. 'k Ben op geen dag gehaast.

Nansen. Ik wel. 'n Dienst neem 'k alleen van absoluut-toegewijden an.

De koster. Dat ben ik net zoo goed.

Nansen. 't Wordt je tijd. 't Bed wèghalen, begrepen? 'k Heb nog 'n ouwe sofa hiernaast. 'k Zal me wel redden.

De koster. As u 't dan wil....

Nansen. Ja — ik wil 't.

De koster. Goed meneer de pastoor (*bij de deur*). Mot 't graf voor Nielsen naast Peterse weze?

Nansen. Ja, an de zuid-oostkant.

De koster. Da's goed. 'k Hèb de bovenrand al uitgestoke. En as u tegen de avond de kachel

wil brande — 'k heb vanmorge ouwe kiste gehakt — ik stook de helft en de pastorie de andere helft.

Nansen. Wat voor kisten?

De koster. Van 't kerkhof dat opgeruimd wordt.

Nansen. Mag dat? Is er geen ander brandhout?

De koster. As 't nie mocht, dee 'k 't vanzelf niet. En 't brandt puik. De gave schiet 'k uit voor de schutting. Nou — wil u 't bed nog houden?

Nansen. Nee. Laat je jongens maar weer 'ns lekker slapen. Vooruit, Langebier, je heb geen minuut meer te verliezen voor de Angelus!

De koster. 'k Ben nog nóóit te laat geweest. (*Af*).

Nansen (*hangt z'n pijp in 't rek — af door achterdeur. De kerkklok begint te luiden*).

Vijftiende Tooneel.

De Pleegzuster. Rita.

Pleegzuster (*steunt Rita*). Blijf u even stáán — dan schuif ik 'n stoel bij 't raam.

Rita. Even staan? 'k Zou zoo 'n úur kunnen lóópen. Jullie heb me veel te lang onder de wol

gehouen. Veel te lang. Wat ruikt 't hier lekker na tabak! Vin u niet? Dat doet je goed. De lucht van medicijnen en carbol zet je op sterk water, hahaha!

Pleegzuster. Praat niet zooveel en lach niet zoo hard — achter u is maar 'n dunne deur van de kerk. 'r Is dienst. Ga u zitten.

Rita. Da's hier héérlijk. Daar had 'k máánden na kunnen kijken. Wat 'n meeuwen — wat 'n meeuwen! En 'n stoomboot. Wat is die klein — en wat 'n málle rookwolkjes....

Pleegzuster. Ga u zitten. Denk nu eens aan wat de dokter gezegd heeft — vóoral geen vermoeienis.

Rita. Als 'k zit, zie 'k enkel de wolken. Nog effetjes — 'k heb zoolang plezier gehad, zuster, van 't uitzicht op die smerige loods en de kromme zerken. De eene zerk zou 'k zoo kunnen teekenen, net 'n man met 'n bochel.... En die 'r naast kreeg tegen den avond 'n mond zonder tanden. (*Een stilte*). Dà's prachtig — en — o — o, zuster, kijk 'ns — daar heb je 'n heele school bruinvisssen op de kust. — Angstig! — Net paarden in zee. — Dat geeft storm — dat geeft gemeen weer. — Daar ben 'k altijd bang voor geweest. — Ziet u — die ééne wijst den weg — boven de golven en màrsch — daar is-ie en

vòrt! — Tien, twintig, dertig — ze zijn niet te tellen. Angstig! Daar zullen de zeelui van lusten. Kijk u niet?

Pleegzuster (met een voetenbankje). Nee, ik wacht op u.

Rita (neerzittend). Daar dan. (*De zuster schuift het bankje onder haar voeten*). Dank u. U is 'n engel. Mag ik u 'n zoen geven?

Pleegzuster. Nee, Rita.

Rita. Mag 'n zoen uit dankbaarheid niet?

Pleegzuster. Nee, Rita. Wil u 'n kussen in uw rug?

Rita. Welnee — 'k voel me goddelijk. Zoolang als 'k leef, ben 'k niet zoo uitgerust geweest. Moeder joeg me 'r elken dag om vijf uur uit. O, als je gedacht heb ze nooit meer te zièn, wat zijn de wolken dan om voor te knièlen

Pleegzuster. Men knielt alleen voor Gòd.

Rita. Om voor te knielen, zuster. Dat voelt u niet, omdat u niet zooals ik den dood bij je gezien heb. (*Een stilte*) Allemaal grijze en bruine wolken. 't Is of je meedrijft. 'k Wor 'r duizelig van.

Pleegzuster. 'k Heb u gewaarschuwd.

Rita. In dat slaapkamertje hóorde je de zee

niet — hier wel. Heerlijk. Wat is dat prettiger dan 't gebrom van 't orgel in de kerk. 'k Heb 't dikwijls verwenscht.

Pleegzuster. 't Orgel?

Rita. 'k Heb nooit van 'n orgel gehouden. Hier heeft 't me telkens wakker gebromd, als 'k slapen wou.

Pleegzuster. Daar was niets aan te doen. Wie 'n gerust geweten heeft, luistert graag, als 'n orgel meê-bidt.

Rita. Zooals 'k hier zit, hèb 'k geen geweten.

Pleegzuster. Ik heb 'r àltijd een.

Rita. Ik niet. Als 'k nou m'n kind bij me had — dàt moet 'k den pastoor nog vragen! — als 'k me kind had — hier — zoo uitgerust — bij de zee en de wolken — zou 'k an niks kunnen denken. 't Kind is me eenig verlangen — daar lach ik bij, enkel als 'k 'r over práát. Wat ben 'k gelukkig — gelukkig. Wat zijn jullie 'n goeie menschen. Zoo moesten ze allemaal zijn. Wat? Nee, hè? Allemaal goed — daar zou je van geeuwen. (*De zuster begint te prevel-bidden*). U natuurlijk niet — ik wel, ik zeker. 'n Mensch moet niet goed zijn — als-die 't is, wordt-ie van zelf slecht — daar heb 'k in me bed over liggen den-

ken. Dat is zoo, zuster. Daar kun je geen speld tusschen steken. M'n vader kon 't helder zeggen. Die is in z'n goedheid geplunderd, geplunderd, tot-ie naakt en opgejaagd 'n end an z'n leven maakte. Naast de muur van 't kerkhof leit-ie in ongewijde aarde. Ongewijd. Hoe kunnen ze zoo schimpen! Nee, nee, van góéie menschen hou 'k heelemaal niet, behalve van u en den pastoor. Jullie zijn christenen geweest. Voor jullie zou 'k door 't vuur gaan, om wat je voor mij en me kind — me kind — heb gedaan. Begrijp je dat, zuster? (*stille — wendt het hoofd naar de zuster*). Neem me niet kwalijk. Dat wist 'k niet. (*Een stille. De zuster ontvouwt de handen*).

Pleegzuster. Je moet me niet telkens zoo aankijken, als 'k bid, Rita. Dat hindert, omdat 'k je oogen voel.

Rita. Ik zie u zoo graag zoo, zuster. Zoo graag, omdat je ook 'n vrouw ben — en me verwondert. *Ik* — kan haast niet bidden. (*Het luiden der klok houdt op*).

Pleegzuster. Zeg niet zulke verkeerde dingen.

Rita. Waarom bidt u zoo dikwijls?

Pleegzuster. Omdat 'k 't liefste met God spreek.

Rita. Ik had in geen jaren me handen gevou-

wen — da's wáár — voor 'k in die vreeselijke pijnen lei.

Pleegzuster. Dan heb je 't nu weer geléerd.

Rita. Nee.

Pleegzuster. Nee?

Rita. U heb me de rozenkrans in me handen gegeven — en toen — 't was zoo'n foltering, zoo'n afschuwelijke foltering eer 't kind 'r was — heb 'k gegild en gesmeekt en gebejen — in angst — in angst — in enkel angst! Nou de pijn weg is en 'k zoo uitgerust ben, dat 'k van weelde me lichaam niet voel, zou 'k niet meer kúnnen. Ben je daar boos om, zuster?

Pleegzuster. Ik heb geen recht boos te zijn.

Rita. En je kijkt zoo stil voor je uit.

Pleegzuster. Omdat 'k meelij met je voel. Práát met den pastoor. Mijn roeping was je lichamelijk te verplegen. Je hèb gebeden — in angst gebeden — in de uren van 't gevaar heb je den Heer hervonden. Ik weet dat je Hem zult behouden. Dat kàn niet anders.

Rita. Kan 't niet anders?

Pleegzuster. Nee, Rita. (*Rita leunt vermoeid achterover, sluit de oogen*). Wil 'k je nu 'n kussen geven?

Rita (met gesloten oogen). Ik zit als 'n koningin. Die stilte — die stilte — 't geluid van de branding — 'k wor 'r dronken van (*Een stilte*). Zuster?

Pleegzuster. Ja?

Rita (met gesloten oogen). Wat fluisterde de dokter dien laatsten, ergsten dag?

Pleegzuster. De dokter geloofde

Rita. Dat 'k sterven zou. Dan was 'k bediend — néé, nièt bediend — geworden — begraven. (*opstuttend*) O, wat hou 'k van 't leven, van de menschen, de stad, de beesten, de wolken. Als 'k morgen, overmorgen buiten kom, is de eerste zoen voor me kind — de tweede voor de aarde, ja voor de áarde. Heb je wel eens met je mond de aarde gekust? Ik wel. Tweemaal. Tweemaal. De eerste keer was 'k nog 'n kind — verveel 'k met m'n gebabbel? Nee? —, de eerste keer was 'k 'n meisje van dertien, veertien. De heele winter, 't heele voorjaar, de helft van den zomer had 'k met dertig andere meisjes onder de dakpannen gezeten, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, al maar 't zèlfde, 't zèlfde — zóo 't zelfde, dat 'k stik als 'k 'r an denk. De centen kreeg moeder. Daar aten we van. Als 't onder de pannen koud was, was 't winter, als je longen

pijn deeën was 't zomer. Als je achter de spinten geluid hoorde, was 't voorjaar, kropen de musschen en spreeuwen op 't nest. Je zag uit de ramen: daken en daken, schoorsteen en schoorsteen. De roetvlokken vlogen binnen — vlinders komen zoo hoog niet. 's Avonds moe, stapte je in de bedstee — 's morgens begon 't zèlfde, 't zèlfde. 's Zondags werkte je thuis. Op 'n dag in Augustus, was de man gestorven, de man van dat daar onder de pannen, kregen we vrij, hebben we geloopt, geloopt tot we midden in 't groen waren, midden in 't groen, dat me verlegen maakte, dat me dee snikken. Dáar heb 'k de aarde gezoend, die zoo warm als me lippen was. De volgende dagen deeën we 't zèlfde, 't zèlfde

Pleegzuster. Rust liever wat uit!

Rita. De tweede keer is twéé jaar geleden — toen 'k zoo blij was met wat 'k voor hèm voelde. Toen lei 'k lang uit in 't gras, 't natte gras, te zingen Als 'k nu buiten kom, zal 't de derde keer zijn. De derde keer, dat m'n mond den grond zoekt, den grond dien we vertrappen. Weet je, zuster, dat als wat wij aarde noemen, 'n lichaam was, ik 't in m'n armen zou sluiten — van blijheid — van niet te zeggen geluk

Pleegzuster. Zoo praat men niet over 'n vergankelijke schepping.

Rita. Ik praat zoo, omdat 'k zoo bèn. (*Een stilte*).
Hoe ziet m'n kind 'r uit, zuster?

Pleegzuster. Ik heb 't maar even gezien. Lief.

Rita. Welke kleur van oogen?

Pleegzuster. Grijs.

Rita. Zijn oogen. Had 't al haar?

Pleegzuster. 'n Beetje.

Rita. Welke kleur?

Pleegzuster (*glimlachend*). Weet 'k niet. Je heb me dat zoo dikwels gevraagd.

Rita. Ik kan 't niet genoeg vragen, nooit genoeg. Vandaag wil ik me meisje zien. Ja, dat wil 'k. Ken u de vrouw die 'r zoogt?

Pleegzuster. Nee. Ik ben hier gekomen, toen de pastoor 'r om vroeg en 'k ga weer heen, als je beter ben.

Rita. Als ze maar goed voor 't kind zorgt — da's me eenige angst.

Pleegzuster. Dat zàl ze natuurlijk.

Rita. Ik màg die vrouw niet. Nee.

Pleegzuster. Je hebt 'r toch nooit gezien.

Rita. Ik mag 'r niet, omdat zij de lippen van mijn kind voelt, nòg voelt. Dat maakt me afgunstig. *Ik* had ze willen voeden, ik, ik Da's de vreugde van elk, elk

Pleegzuster. Van elk?

Rita. Van elk beest Vreemd dat je zoo iets zegt. Maar 'n beest kàn geen beest meer zijn, als 't dàt voelt, dàt (*Een stilte*). Heb u veel verdriet in uw leven gehad?

Pleegzuster. Wat 'k gehad heb, bestaat niet meer.

Rita. Hoe ben u 'r toe gekomen — toe gekomen — van 't bèste afstand te doen?

Pleegzuster. Afstand? 't Bèste heb 'k verkregen.

Rita. 't Beste van de aarde

Pleegzuster. Niet uitspreken, Rita. Boven de aarde is 'n hemel.

Rita. U hééft veel verdriet gehad.

Pleegzuster. Gehàd.

Rita. Wij begrijpen mekaar niet. (*Een stilte. Zij sluit de oogen*). 'k Weet alleen dat ik gelukkig

ben. --- Nou begint de wind op te steken. 'k Wou dat 'k hier den heelen dag mocht blijven.

Zestiende Tooneel.

De vorigen. Nansen.

Pleegzuster (opstaand). Eerwaarde....

Nansen (tot Rita). Blijf u zitten. Laat ons even alleen, zuster. 'k Wou 'n oogenblikje — 'k zal u waarschuwen.

Pleegzuster. Ze heeft véél gepraat, eerwaarde.

Nansen. Ga gerust. — Ik zal matig zijn. (*Zuster af*).

Zeventiende Tooneel.

Rita. Nansen.

Rita. 'k Had gedacht, dat u....

Nansen. Dat 'k?

Rita. Dat u grijs was. Bij 't licht van de lamp, dien avond....

Nansen. Nee — 'k ben jong. Blijf zitten.

Rita. 'k Wou u danken, uit den grond van m'n hart danken....

Nansen. Niet noodig.

Rita. U is zóó goed voor me geweest

Nansen. Dat ben 'k nièt. Blijf zitten. U is nog zwak. Ik wensch u geluk met uw beterschap. Hindert 't licht u?

Rita. 'n Beetje. M'n oogen zijn 'r an ontwend. En 'k heb 'r zoo láng in gekeken. (*Hij laat het voorst gordijn gedeeltelijk zakken*). Dank u. (*Een stilte*).

Nansen. Hoe oud is u?

Rita. Negentien. Over 'n maand twintig.

Nansen. Wil 'k liever niet meer vragen?

Rita. Zie 'k 'r zoo moe uit?

Nansen. Ja.

Rita. Vraag u maar. Ik wou ù ook wat vragen.

Nansen. Dien avond, toen we u binnen gedragen hebben, heeft u niet àlles gezegd. Dat verwijt ik niet. U was afgebeeld. En had geen vertrouwen — dèrfde geen vertrouwen hebben. Maar nù Denk dat 'k biechtvader ben, dat de genade van den Heer oneindig is, voor wie berouw toonen, boeten willen

Rita. Als u vráágt....

Nansen. Ik vráág niet.

Rita. Als u nièt vraagt — hoe kan 'k dan weten?

Nansen. Voor wie in benardheid is, is 'r 'n schoone toevlucht.

Rita. Ik bèn niet in....

Nansen. Schaam u. 'r Is niets leelijkers dan onwaarheid. Zoo. Nu kom 'k naast u zitten. Geef me uw hand. En biecht — biecht. Biechten brengt 't gemoed in staat van reinheid. Biechten ontlast, geeft nieuw vertrouwen.

Rita. Wàt moet 'k biechten?

Nansen. Weet u dat niet?

Rita. Nee.

Nansen (*haar hand loslatend*). Dat spijt me. Dat spijt me innig. (*Staat op — loopt heen en weer*). Ziet u die papieren? (*Zij knikt*). Die zijn me gebracht en 'k heb ze niet willen lezen, nièt gelezen. Al wat u verzwijgt, wat u bezwaart, staat 'r in. Waarom doet u zoo? Waarom? 'k Dacht bij mezelf: ze zal biechten, eerlijk, met volste genegenheid uitspreken. 'k Heb me bedrogen.

'k Heb me verkeken. Dat spijt me. 'k Kan 'r geen woorden voor vinden hóé 't me leed doet — voor ù — voor ù.

Rita. Als ze papieren gebracht hebben — léés u die dan.

Nansen. Dat zal 'k.... (*Opent het couvert, steekt de papieren er weer òngelezen in — schelt — schrijft het adres*).

Achttiende Tooneel.

De vorigen. Juffrouw Co.

Co. Kan 'k dekken?

Nansen. Nog niet. Die brief moet naar Van Dalen — dàdelijk.

Co. Moet ik 'm brengen?

Nansen. Asjeblief.

Co. 't Is 'n end, meneer de pastoor. Mag 'k de koster vragen?

Nansen. Nee. U doet 't persoonlijk.

Co. Goed dan. Goed dan.

Negentiende Tooneel.

Nansen. Rita. Pleegzuster.

Rita. U heeft nièt gelezen.

Allerzielen.

Nansen. Nee. (*Ernstig*) Ik heb niet gelezen. U zegt 't me zèlf — vandaag — morgen — vóór u heengaat. 't Halve dorp is om ù in opstand — 'k heb 'r om geglimlacht, geduldig-geglimlacht, wetend dat 'k u rèdden zou....

Rita. Ik ben gered, meneer de pastoor, ik ben gered en gelukkig.

Nansen. Redding alleen brengt de Heilige Kerk — voor u èn uw kind. U zegt 't me zèlf, niet waar? U zult biechten uit èigen aandrang. (*Klopt aan de linksche deur. De pleegzuster verschijnt*). Onze patiënte is moe, zuster.

Rita (*gaat met de zuster gearmd naar de deur*). Meneer de pastoor — (*hij zwijgt*). Meneer de pastoor....

Nansen. Ja?

Rita. Mag 'k één ding vragen?

Nansen. Vraag — zooveel u wil.

Rita. Als 'k gerust heb, mag ik dan m'n kind zien?

Nansen. Dat zal moeilijk gaan.

Rita. Ik heb 't nog niet ééns gezien, niet ééns, ken 'r trekjes niet.

Nansen. U mag zóó ver nog niet wandelen.

Rita. De vrouw kon 'r mee hier komen.

Nansen. Dat mag niet.

Rita. Måg niet?

Nansen. 't Weer is te guur voor 'n kind van twaalf dagen.

Rita (angstig). Te guur. 'k Heb 'r naar gesnakt. Als ze 't wàrm inbakeren. Eventjes. Eventjes.

Nansen. 't Mag niet. — 't Was vandaag niet heelemaal in orde.

Rita (verschrikt). Hoe weet u dat? Wie zegt dat?

Nansen. De vrouw is 't komen zeggen.

Rita. Mocht ik, ik dat niet hooren?

Nansen. U was te zwak — dat is u nóg — en 't is nièt van beteekenis.

Rita. Dan ga 'k 'r heen. Dadelijk.

Nansen. Als 't ernstig was, zou 'k u waarschuwen.

Pleegzuster. U måg de straat niet op. Volstrekt niet.

Rita. Dan ga 'k 'r straks heen.

Nansen. Nee, nee, m'n kind — we zullen de vrouw hiér laten komen.

Rita. Zeker?

Nansen. Beslist.

Rita. Vanmiddag?

Nansen. Vanmiddag.

Rita. Als 't — als 't zièk is — hou je me niet tegen — pas 'k 't zèlf — zèlf op! (*de vuisten smartelyk krimpènd*). Gevangen te zitten — opgesloten — en — en — (*heftig*). Als die vrouw 'r verwaarloosd heeft, às ze — dan — dan bega 'k 'n moord!

Nansen. Rita! Niet zulke uitvallen hiér! 't Kind is ongesteld, alleen ongesteld. Laat 'r rusten, zuster. — En bid.

Rita. Ik wil niet rusten.

Pleegzuster. Kom. Kom (*dringt haar zacht de slaapkamer in. Nansen opent het venster, na het gordijn opgetrokken te hebben, droomt in den stoel voor zich heen*).

Einde van het éérste bedrijf.

TWEEDE BEDRIJF.

Zelfde vertrek. Schemering. In plaats van het bed eene sofa. De haard brandt. Door het venster rosse schijn. De wind blaast om het huis.

Eerste Tooneel.

Pleegzuster. Rita.

Pleegzuster (uit het portaal komend — tot Rita die voor den haard zit, de handen voor het gelaat) Rita! (Eene stilte) Rita!

Rita (mat). Ja zuster.

Pleegzuster. Wat doet u hièr?

Rita. Wachten.

Pleegzuster. Op wie?

Rita. Vraágt u dat? Kàn u dat vragen? Van af de vesper wacht 'k, wacht 'k.

Pleegzuster. Als 'r nieuws is, zal 't u dáár gezegd worden. In dit uur hoort u niet in deze kamer.

Rita. Ik heb geen rust, geen rust.

Pleegzuster. Wees u zoo vriendelijk en gaat u met me mee. De pastoor zal 't niet gepast vinden. (*Eene stilte*). Moet 'k 't nog eens verzoeken?

Rita. Ik kan hier niet weg. — Ze zou zich toch haasten — en komt niet.

Pleegzuster. 't Is 'n afstand.

Rita. 'k Heb de minuten geteld.

Pleegzuster. Sta u op.

Tweede Tooneel.

Juffrouw Co. De vorigen.

Rita. Nee! Nee! — (*tot Co*) En? — En?

Co (*hijgend*). Oogenblikje! Oogenblikje! 'k Ben tegen de wind in geloopt — ik ben — ik ben me asem kwijt

Rita. Heb je 't kind gezien.

Co. Natuurlijk (*aarzelend*) 'k Mot effen zitten — me oogen zijn volgestoven

Rita. Nou dan!

Co. 't Kind is — is 'n boel vooruit — 'n ènd

vooruit — As d'r zoo'n vlaag is, zuster, raak je haast van de beenen....

Rita. Néémt ze de borst weer?

Co. Ze lei 'r net an — toen 'k heenging.

Rita (verheugd). Heusch! Heusch?

Co. Waarom zou 'k jokken? Je ken — je ken — geruster zijn. Morgen is 't meissie wel zoo gezond as 'n visch — al ziet ze nog witjes. Ze lachte....

Rita.Lachte ze?

Co. Och, och wat 'n klein smoeltje! 'k Was nog wel langer gebleven, maar die Van Dalen kwam bij Jannetje om 'r te spreken — toen ben 'k vort gegaan — (*tot de zuster*) 'k Måg die Van Dalen niet — da's 'r een die 't achter z'n mouwen het. — 't Eigen jongetje van Jannetje is niet erg goed.

Rita. Dus — dus — ze néémt de borst?

Co. Dat zee 'k al.

Rita (uitgelaten). Dan is alles goed. Dan kan me niks meer schelen. O, wat 'n pak van m'n hart. 'k Zou kunnen huilen van dankbaarheid. Overmorgen zie 'k 'r. Overmorgen. Da's — da's een

dag, twee nachten, of vroeger. Dat fleur me ineens zóó op, dat 'k 'r jong van word. En 'k bèn jong — 'k ben nog zoo héérlijk jong, zuster!

Co. Nou weet je 't — en nou ga 'k voor 't eten zorgen. Jij zou de pastoor heelemaal van streek brengen — slapen op 'n kanapee — en wat een! — de bulten steken 'r door — en eten dat in 'n vloek en 'n zucht mot worden klaar-gemaakt.... Jij mag den Heer wel danken! (*Af*).

Derde Tooneel.

Rita. Pleegzuster.

Rita (uitbundig op en neer loopend). Gister heb 'k geen dag gehad — vandaag heb 'k niet geleefd. — 'k Heb gegeten, gedronken, zonder dat 'k 't wist — wat jullie me opdrongen — Dat is zoo — dat is zoo — De heele nacht heb 'k naar den wind liggen luisteren, naar 't raam gekeken, naar de schaduwen van de takken op 't gordijn. Als 'r wat ritselde ben 'k opgesprongen, zoo angstig als 'n kind. En nou! 't Is om 't uit te schreeuwen! 'k Kan haast geen woorden vinden....

Pleegzuster. Ga u mee. De pastoor kan ieder oogenblik komen. Hij doet 't bôvenmenschelijke voor u.

Rita. Even nog, zuster — even nog, goeie beste, lieve zuster! Ik kan m'n blijdschap niet ineens begraven in die kleine donkere kamer, bij de ouwe loods en de zerken. Even nog. De zòn gaat net onder in zee (*bij het venster*). Ziet u?

Pleegzuster (bij het venster). Ik zie 't.

Rita. Dat is 't vréúgdevuur voor m'n weer beter kind. Nou staat ze op 't water — net òp 't water. Nou moet u tellen — een — twee — drie — vier — je ziet 'r zakken, zakken in de rooie golven, zakken in de rooie lucht. En ùw gezicht is rood èn 't mijne. Nee, beweeg je niet, zuster. Zoo als je nóu kijkt, ben je 'n héel ander mensch, ben je tienmaal zoo mooi

Pleegzuster (gebelgd). Rita!

Rita. Ben u boos?

Pleegzuster (in de schemering terugtreidend). Ik hou niet van zulke gesprekken.

Rita (fel op-lachend). Hahaha! Als 'k me niet inhield voor u en al de eerwaardigheid hier, dànste 'k in dat goddelijk licht.

Pleegzuster. Ik moet je iets hards zeggen, Rita —

de pastoor had u nooit in z'n huis mogen nemen — u is slecht.

Rita. Hahaha, zuster! Slecht omdat 'k na vier en twintig uur spanning an m'n heele lichaam tril en de zon zou willen tegenhouden! (*naar het venster sprekend*). Blijf nog! Haast je zoo niet! Jij en ik zijn de vroolijkheid hier — jij met je lachen — ik met m'n blijheid — m'n liefde — m'n kind dat weer beter is, waarmee 'k de wereld ga intrekken. O, wat wor je nou klein, wat glij je weg. Een — twee — drie — vier — vijf — zes — nog 'n streep, nog 'n streep, nog 'n kleine purperen streep. Dat's niks. Ga maar. Morgen ben je 'r weer, morgen als de hanen kraaien — ja, die kraaien hier ook, hahaha! Nou ben 'k weer ernstig.

Pleegzuster (stroef). Ik heb meelij met u.

Rita. Dat's goed, liève zuster. U mag zeggen wat u wil — ik hóú van u.

Pleegzuster. Ik van u nièt, als u in zúlke stemmingen is.

Rita. Ik van u altijd — alleen nóóit als u — als u zoo lijdzaam is, zoo onderworpen. Dat prikkelt — dan heb 'k moeite niet te....

Pleegzuster. Om niet wat?....

Rita. Om geen gèkke dingen te zeggen. Ik kàn niet lijdzaam zijn.

Pleegzuster. Als ik niet lijdzaam was, had 'k u geen weken opgepast, aan 't zondige leven teruggegeven — als 'k niet lijdzaam was en gelukkig in m'n lijdzaamheid zou 'k mijn jeugd niet aan de ùwe, de ùwe....

Rita. Misschien moest ik wat van u — u wat van mij hebben....

Pleegzuster. Ik van ù niets — ik behoor God.

Rita. En ik!

Pleegzuster. Nee. God's hemel, de heiligmakende genade zijn verloren voor wie 'n doodzonde begaat en volhardt....

Rita (glimlachend-gelukkig). Ik heb geen doodzonde begaan. Nee! Nee! Dan kon 'k me niet zoo dankbaar voelen! Dan zou 'k niet in 'n verrukking zitten, die m'n oogen vochtig maakt, m'n hart zoo vréemd doet kloppen, als wou 't m'n lichaam uit. 't Is zoo zoet geweest, zoo zalig! Geen aardsche, geen hemelsche vreugd, niets, niets, niets — nee niets benadert dat eerste wéten van leven in je — 't voelen niet meer alléén te zijn. Lång ben 'k alleen geweest. M'n jeugd —

m'n jéúgd — was 'n ráúwe hèrfst.... Zoolang 'k lijdzaam was, ben 'k getrapt. God léert geen lijdzaamheid....

Pleegzuster. U praat als in 'n koorts zooslecht....

Rita (in stijgenden hartstocht).... God leert dat niet, nèe, nèe! De dieren, de beesten, hebben klauwen, bekken, tanden, snavels. Als ze je aanvallen, je keel dichtknijpen, doe je als de beesten, bijt je, trap, scheur je. 'r Zijn raven en sperwers, haviken en spechten. God zèlf is wraakzuchtig — moeten wij 'n kudde schapen zijn?....

Pleegzuster. Rita!

Rita. Heeft 'n plant geen naalden en stekels? Grijp je geduldig in distels? Hoe doet de spin in 'r web, de vogel op 't nest, de rat bij 'r jongen? Lijdzaam? Nee, nóóit! (*Pastoor Bronk treedt binnen*). God heeft strijd gepredikt, strijd met handen en voeten — en nàgels — tot je vijanden vluchten, neervallen, vrede, vrede, vrede smèeken, — God is strijd — de zee is strijd — 't land is strijd — 'n plant vecht — 'n beest vecht — 'n mensch vecht — oog om oog, tand om tand, buil om buil.... (*Bronk slaat met de vlakke hand op tafel — zij houdt verschrikt op*).

Vierde Tooneel.

*Bronk. De vorigen.**Bronk (kijkt Rita streng aan. Eene stille. Dan tot de zuster).* Wat doet die vróúw hier?*Pleegzuster.* Dat is de vrouw — die we verplegen.*Bronk.* Diè?*Pleegzuster.* Ja, eerwaarde.*Bronk (loopt driftig op en neer. Een stille).* Waar is de pastoor?*Pleegzuster.* Weet 'k niet, eerwaarde.*Bronk.* Roep u hem asjeblief. (*Zuster af*).

Vijfde Tooneel.

*Rita. Bronk.**Bronk (gaat zwijgend-verstoord bij den haard zitten. De wind huilt sterker. Rita staat verlegen op, loopt de linksche kamer in. Langzaam zwelt stemmengerâas buiten, driest gelach en gejoel. Hij staat op, opent het venster. Even een enkle felle lach — dan een versterven van 't rumoer. Hij sluit 't venster, staat in nadenken, duwt de kamerdeur open). . . . Wil u hier komen? (Rita treedt schuw bin-*

nen). Meer hier, asjeblief! — Heeft u dat geraas gehoord? (*Zij knikt*). Dat is om ù (*Zij knikt*). En u heeft den treurigen moed te blijven?

Rita. Ik moet.

Bronk. Dwingen wij?

Rita (*gaat zitten*). De omstandigheden.

Bronk. Blijf staan, als ik met u spreek.

Rita. Wie is u?

Bronk. Dat ziet u aan mijn kleed.

Rita. Uw kleed? Uw stèm is die van 'n vijand.

Bronk. Die ben ik. 'n Onverzoenlijke.

Rita. Moet 'k dat óók aan uw kleed zien?

Bronk. Jà. Sta op.

Rita. Ik ben moe. Als 'k niet zoo dikwijls moe werd, wàs 'k al heen.

Bronk. Moe! Niet te moe om God in zijn huis te hoonen!

Rita. God is zoó groot dat-ie niet gehoond kàn worden.

Bronk (*schamper*). Moet ik van ù, zondares, onderricht ontvangen? 'k Vraag nog eens: zien

uw heidensche oogten 't kleed niet, dat elk christen eerbiedigt?

Rita. 'k Wil 't niet zien.

Bronk. Wil 't niet?

Rita. Nee (*staat op, gaat naar de deur*).

Bronk. Ik zeg u: ge blijft hier geen úúr langer!

Rita. Breng me bij m'n dochter — en 'k ga.

Bronk. En 'k ga! Nà pastoor Nansen in gruwelijke opspraak gebracht te hebben! En 'k ga! Met 'n even verstokt gemoed! En 'k ga, zònder dank — want dank is berouw en 'n verfoeiing van alle bedreven doodzonden!

Rita. Wat gaat ù mijn berouw aan?

Bronk. Onbeschaamde! Is dat niet mijn roeping!

Rita. Ik heb geen achting voor 'n roeping, die onverzoenlijk is — dat heeft u zelf gezegd.

Bronk. Schepsels als gij hebben den hemel verloren, de hel verdiend.

Rita. Den hemel verloren — de hel verdiend.... Daar lach 'k om.

Bronk (*heftig*). Làcht ge daar om?

Rita. De hel, mijnheer....

Bronk. Mijnheer de pástóor

Rita. Mijnheer de pastoor, hebben we zoo op áárde gekend, dat we voor 'n àndre niet meer bevreesd zijn

Bronk (scherp). 't Spijt me, dat 'k m'n woorden verspilde — aan 'n deerne. God's gramschap rust zwaar op u.

Rita. Misschien.

Zesde Tooneel.

De vorigen. Pleegzuster.

Pleegzuster. Eerwaarde, de pastoor komt dadelijk.
(*Hij knikt stug, wenkt haar met Rita heen te gaan*).

Zevende Tooneel.

Bronk. Nansen.

Bronk (loopt op en neer). Nansen!

Nansen. Goeien avond. Jij zoo laat hier?

Bronk. 'k Breng je 'n schrijven.

Nansen. Van wien?

Bronk. Van den bisschop.

Nansen. Van den bisschop? (*bitter*). Dank je.
Bronk. Ben jij middelaar geweest?

Bronk. Ja.

Nansen. Dat had je nièt moeten doen. (*Een stilte. Hij steekt de lamp aan*).

Bronk. Asjeblief. (*Nansen leest aandachtig bij het licht — en nòg eens — vouwt het papier in het couvert*). Nu? Nu?

Nansen. Nee. Nièt onmiddellijk.

Bronk. Dùs?

Nansen. Nee. De bisschop is onjuist voorgelicht.

Bronk. Ik heb hem ingelicht.

Nansen. Zóó Bronk. De vrouw is herstellend — en — en — dat wist je niet, anders zou je zoo wreed niet geweest zijn — 'r kind is ziek — zóo ziek dat we 't ergste vreezen.

Bronk. Dat gaat me niet aan!

Nansen. Bronk — zeg jij dat?

Bronk. 't Gaat me niet aan! Elke ademhaling van die vrouw is 'n bederf in dit huis. Toen 'k straks binnenkwam, beleedigde ze ònze heiligste gevoelens! En nog geen vijf minuten geleden, trok 'n bende uit 't dorp voorbij, lachend en schimpend.

Nansen. Denk eens na, Bronk. Welke deur in dit dorp staat voor 'r open? Als met 'r kind gebeurt wat de dokter vreest, dan kan 'k 'n zwakke vrouw met 'r smart niet op de keien laten. Weet de bisschop dāt?

Bronk. Ik verwijs je naar den brief. Enkel naar den brief.

Nansen. 't Is goed. 'k Zal den bisschop schrijven.

Bronk. Daar wàcht 'k op. Antwoord aan brenger.

Nansen. 'k Dank je voor je vrièndendienst.

Bronk. Ik ken geen vriend in dienst van de kerk. Ik wacht zoo lang.

Nansen. Spaar je de moeite. Ik heb de gewoonte over ernstige dingen na te denken. Onder géén drang gaat die vrouw van avond heen. Nee. Liever geschorst dan m'n plicht verzaken.

Bronk. Je hèb je plicht verzaakt, je plichten, van af 't eerste uur, dat je de deerne, die jou dadelijk beloog, de afvallige die om hemel en hel lacht, die ons kleed bespot, de zuster tergt, onder je dak nam!

Nansen. Inderdaad!

Bronk. Leert de katechismus die je aan je èigen

jeugd onderwijst, leert die geen wraak-roëpende zonden?

Nansen. Ik weet nog te weinig van déze vrouw, Bronk, om haar zonden wraak-roepend te noemen.

Bronk (driftig). Jij zelf heb vréemde zonden begaan!

Nansen. Sla niet zoo door.

Bronk. Vréemde zonden! Vréemde zonden! Je heb je medeplichtig gemaakt door die vrouw te beschermen, te helpen!

Nansen. Vin je 't niet treurig, dat twee ouwe vrienden, twee jonge collega's — ik verzoek je dringend, laat me even 't woord — onze schoone roeping dwingt ons drift en onstuimigheid te beteugelen, niet waar? — vin jij 't niet bijzonder droevig, dat wij die in elke liefdedaad vreugde moeten vinden, zoo dwaas verbitterd tegenover elkaar staan?

Bronk. Liefdedaden! Dit is geen liefdedaad. Die vrouw predikt háát. 'k Heb 't hiër gehoord, hoe ze met hartstocht te keer ging

Nansen. Mijn liefdedaad begint pas. Dat heb ik onzen Heiland beloofd.

Bronk. Jij ben 'n dweeper — dweepers in die richting kunnen wij niet gebruiken.

Nansen. Met geestdrijven win je geen zielen. Kom, beste kerel, laten we trachten mekaar te begrijpen. Nooit hebben we zulk een grootsche roeping gehad als vandaag, nooit was de botsing scherper, 't begeeren van aarde-dingen grooter. Als onze liefde-leer geen klank is, geen dogma, waarin ik me niet thuis zou kunnen voelen, dan moeten we onze armen zoo wijd mogelijk geopend houden. God's al-grootheid niet verkleinen. Ik heb mijn Heiland gezegd die ongelukkige te redden, 'r op te richten uit 'r verdwazing . . .

Bronk. De bisschop, als vertegenwoordiger van den Heiligen apostolischen stoel, vraagt niet naar schadelijke gevoeligheden.

Nansen (bij den schrijfflessenaar, de globe bewegend). Bronk, Bronk, speel niet met woorden. Onze horizon is zoo bekrompen, de schepping zoo groot. Jij heb 'n gemeente-tje, ik 'n gemeente-tje. We leiden beiden 'n onaanzienlijke, bijna lachwekkende kudde (*de globe op tafel zettend*). De gedachte aan God, de Natuur en dit kleine ding houden me op den kostelijksten weg — dit kleine ding met z'n milliarden, milliarden. Als 'k op den kansel sta, de dorpenaren opwek, vermaan, sluit 'k dikwijls m'n oogen, om m'n gemeente-tje niet te zien, dat gemeente-tje waarvan 'k de drijfveeren ken, de

kleine angsten en gemeenheden — ja, gemeenheden — 'n bevolking van vijf, zeshonderd menschen! — dan heb 'k moeite maat te houden. Zoek op die globe de plek, Bronk, 't onzichtbaar veegje, waar wij in dispuut staan over 'n schampere mensche-daad — in de oneindigheid, de onvolprezen oneindigheid van God's heeal. Antwoord je niet?

Bronk. Ik gevoel niëts geen behoefte wijsgeerige gesprekken te voeren, terwijl de grond onder m'n voeten brandt. Dat daar achter die deur, stemt me wrevelig. Als dat wèg is, ben ik je man. Maar als je toch die bol wil bekijken, bedenken dan, Nansen, hoe ontzaglijk onze inspanning geweest is, om 't web te volmaken, dat ontelbare geloovigen aan onze zaligmakende leer bindt, hoe ontzaglijk, Nansen! „Zoo iemand in mij niet blijft, die is buiten geworpen!” Die vrouw is een der dørre ranken, die men vergaart en in het vuur werpt.... *Et ardet!*....

Nansen (bitter). En zij worden verbrand!

Bronk. Ik ga heen. (*terug tredend*) Schrijf den brief, Nansen.

Nansen. Straks. Van avond.

Bronk. En de deerne?

Nansen. Nièt onmiddellijk. Morgen, misschien overmorgen.

Bronk. Morgen is 't *Allerheiligen* — overmorgen *Allerzielen*.

Nansen. Dat weet 'k, Bronk. Praat niet zoo zonderling, alsof 'k 'n vreemde ben. Morgen is het *Allerheiligen* — overmorgen *Allerzielen* — àller zielen — de zielen van de dóóden — óók die van de levenden.

Bronk (scherp). En zij op die feestdagen hier?
Et ardet!

Nansen. Daar zal 'k over denken.

Bronk. Dus je weigert het voorschrift van zijn doorluchtige hoogwaardigheid op te volgen?

Nansen. Als ze dàdelijk moèt — weiger ik. Die vrouw is herstellend — 't kind èrnstig ziek.

Bronk. Goeien avond.

Nansen. 'k Zal je uitlaten.

Bronk. Blijf maar.

Nansen. Nee m'n waarde (*rechts af*).

Achtste Tooneel.

De Koster. Juffrouw Co.

De koster (treedt uit het kerkportaal met een mand hout, kijkt rond, vult den bak bij den haard. De huishoudster komt door rechtsche deur, opent het buffet). Nou? Hei-je dat strakkies gehoord?

Huishoudster Co. Nee — watte dan?

De koster. Hei-je niks gehoord?

Co. Nee, zeg 'k toch!

De koster. Met z'n dertige zijn ze langs gekomme — de boerekinkels en hebbe geflote, jawel! — en geschreeuwd, jawel!

Co. Waarom?

De koster. Daar geef 'k geen asem op. Jij hóort niks. Jij ziet niks! Daar kom-ie ver mee! 'k Zou de gordijne late zakke. Zóo zien ze alles van buiten in.

Co. Da's 'n beste inval van je, Langebier. — Stap jij nou nooit is met je goeie been uit bed?

De koster. Stap 'k jou op je eksteroooge?

Co. Man — jij most Zuur-bier hieten. Lange-

bier — is 'n vergissing (*door het raamgordijn kijkend*). Blijft de veldwachter op en neer loope?

De koster. Dat merk-ie.

Co. Voor watte?

De koster. Die ben ik weze waarschouwe. Strak-kies gaan 'r de ruite an (*bij de tafel nederzittend*). En je zou 't ze nie-eens kenne kwalijk neme. Je ken wel zien dat 't z'n éérste parochie is. Liever verwaarloosde ik tienmaal 't brevier as zoo iets in de pastorie te hale!

Co. D'r kind is leelijk ziek — redeneer 'n beetje menscheijk, zuurbier.

De koster (op de globe wijzend). En zóó'n wereldsch ding heit nooit een van z'n voorgangers in huis gehad, Thijne niet, andere niet.

Co (met den boterpot in de hand). Wil je gelooven, koster — en dan maak 'k je nóg 'n komplement, dat ás jij zóo kijkt, je precies op Affrika lijkt? Nee, blijf is zitte! Hahaha! 't Is weratje waar!

De koster (de globe op z'n schoot nemend). Maak maar lolletjes! Wat hebbe wij hier met dat ding noodig? As 't an mijn lee, ging 't in de kachel. 't Eerste 't beste spoorboekie is nuttiger. Daar vin je de spore, de trams in. In *mijn* spoor-

boekie staat de dienst van de bode op de stad. Knap as jij op die verlakte bal je eigen land snapt. Ze zende in de parochie wat ze kwijt wille weze. 'n Pastoor die de name van de strate niet fassoenlijk weet te zegge — nee, dat weet-ie niet — de Jan-van-Raamsdonk-steeg wist-ie laast nie te vinde — en die ure met z'n neus op zoo'n ding zit te snuffele! (*de globe ondersteboven snel ronddraaiend*). Nog niet eens 'n spelletje voor me jonges!

Co. Zoo, Affrika.

De koster. Hou op met je flauwsies! 't Lijkt wel de draaimolen van de kermis. Je ken d'r je sajjet an opwinde.

Co. 't Is nuttiger as jij denkt — de voet is hol — de heele zomer heb 'k 'r de boter frisch onder gehouden.

De koster. Boerebedrog! Mijn kop 'r af....

Co. Ja, Affrika!

De koster. Dat as de bisschop hier kwam, de pastoor 'n leelijk ripplement zou krije — nog nie eens gesproke van diè daar! Ik noem zoo'n ding 'n afgodsbeeld. 't Gaat ons niet an hoe't er uitziet en of 't om 'n stang draait. Da's snert, waardoor je je eigen gemeente verwaarloost.

Thijne was 'n pastoor. Daar ken hij niet an ruike. Thijne liet de mensche in de kerk huile as kindere, as-die sprak over 't durp, over de vrouw van Kroder die in de kraam is gebleve, over de meid van Doelemans, die toen onder 'n kar is geraakt. Nou? Daar breng jij ook niks tegen in. Thijne kreeg om deze tijd gesprenkelde haze en konijne bij de vleet — en de hamme van Michielse? En de levende schelvisch van Joris? En nou? In 'n hééle maand is 't zes gerookte bokking en twee gebreide sokke geweest! Dat komt 'r van as je alles verwaarloost door an dat ding te draaie. Nog nooit hei-'k zoo'n hoogdravende praat in de kerk gehoord. As-ie die gezwolte Edammer-kaas in 'n hoek trapte en de gemeentenare nie voor d'r kop stiet met logies an landloopsters en lichtekooie, liep 'r nou geen veldwachter voor de deur. 't End zal z'n last drage. En an mijn zal 't niet legge. Ik hak me geen beroerte an doodkiste, om jüllie warm te voere! (*op het kruis wijzend*). Daar most-ie geen oog van afhoue (*de globe een mep gevend*). En die draaitol, die....

Negende Tooneel.

De vorigen. Nansen.

Nansen. Je schijnt 'r plezier in te hebben,

Langebier. Geneer je niet — je mag nòg wel eens draaien.

De koster (verlegen-glimlacherig). Ik zeg maar....

Nansen. Ja?

De koster. Ik zeg da-'k de veldwachter gewaarschouwd heb.

Nansen. Heb ik je dat verzocht?

De koster. Dat hoeft u niet te verzoeken. Dat doe 'k zoo maar (af).

Tiende Tooneel.

Nansen. Juffrouw Co.

Nansen (bij het raam). Jawel! (gaat norsch bij den haard zitten). Waar wacht u op? (*Zij wil heengaan*). Geef dien man 'n kop koffie of zoo iets en laat 'm naar huis gaan. 't Is geen weer om te schildwachten. We kunnen buiten 'm.

Co. Goed, meneer de pastoor. Hoe laat wil u eten?

Nansen. Gewone klok. 'k Heb toch nog 'n half uur?

Co. Ja, meneer de pastoor — 'n klein half uur. Mag 'k dat ding wegzetten?

Nansen (norsch). Nee. Dank u. Reik me pijp even aan.

Co. Asjeblief.

Nansen. Wat treuzel je nog, juffrouw? 'k Wou 'n oogenblik alleen zijn.

Co. Ik treuzel — ik wacht — om da-'k zoo straks dat mensch heb belogen.

Nansen. Welk mensch?

Co. Háár.

Nansen. Kun je dan niet van die vróúw spreken? Begin jij ook al, juffrouw?

Co. 'k Mot zoo'n bóél hooren....

Nansen. Ik ook. Ga door. Ga door. Wát heb u gelogen....

Co. 'k Kwam net door 't stormweer terug van 't kind — dat niks goed is — néé, niks goed — en toe stond ze met zoo'n angst voor me, dat 'k — dat 'k — 'k weet zelf nie-meer wát 'k 'r uitgeflapt heb — 'k heb as 'n zottin — bij 'r zwarte oogen staan liegen....

Nansen. Wat heeft de dokter gezegd?....

Co. De dokter most nog kommen — voor de

twééde maal vandaag. 't Had stuipen gehad. Ik dacht — ik dacht — toe 'k binnenkwam, da'k 'r zachies most voorbereijen — 'k kon 't niet — ze scheurt de leugens van je lippen. Da's waar.

Nansen. Leugens, juffrouw, leugens om 'n medeschepsel te vroeg smart te besparen, zal nièmand zwaar rekenen. Ik zal die taak van voorbereiden overnemen. (*Co af*).

Elfde Tooneel.

Nansen. Pleegzuster.

Nansen (leest nog eens den brief. De zuster treedt binnen, neemt uit het buffet een servet, wat vorken en messen, draagt die in de linksche kamer, keert terug, neemt een flesch wijn en glazen)
.... Zuster

Pleegzuster. Ja, eerwaarde.

Nansen. Hindert u iets?

Pleegzuster. Nee, eerwaarde.

Nansen. U ziet zoo wit.

Pleegzuster. Ik ben koud, erg koud. De wind blaast door de kieren van 't raam.

Nansen. Warm u dan.

Pleegzuster. Zij zit ook op.

Nansen. Ligt ze nog niet te bed?

Pleegzuster. Ze wil niet. 'k Heb 'r 'n deken om de beenen gewikkeld.

Nansen. Laat u de deur dan open. De haard trekt voor twee kamers.

Pleegzuster. Graag, eerwaarde. Met 'n open deur, als ù hier zit, zal ze minder kwetsende dingen zeggen. 'k Zal blij zijn als m'n taak afgelopen is. 't Is de eerste keer dat 'k 't wensch.

Nansen. Welke kwetsende dingen zegt ze?

Pleegzuster. Elk woord kwetst. Ik heb m'n gelofte gedaan en bij die vrouw hoor 'k niets dan zondige dingen.

Nansen. Nog een, twee dagen, zuster. Ik kan u niet missen (*zuster af*).

Twaalfde Tooneel.

Nansen. Rita. Pleegzuster.

(*Nansen zit gebogen bij den haard. De deur links blijft geopend*).

Rita (onzichtbaar). Doet u de deur niet toe, zuster?

Pleegzuster (onzichtbaar). Nee. Meneer de pastoor zit hiernaast, wil de deur open hebben.

Rita (onzichtbaar). Waarom?

Pleegzuster (ongeduldig). Omdat 't hier koud is. M'n handen en voeten zijn versteven.

Rita. Waarom neem u geen deken van uw bed? (*een stilte*). Hoor u me niet? (*een stilte*). Zuster, ik vraag u wat.

Pleegzuster. Praat niet zoo hard. Meneer de pastoor leest.

Rita (na een stilte). Dà's hier gezellig (*een stilte*). De pastoor rookt en 'r wordt kip of zoo iets gebraden. Ruik je niet, zuster?

Pleegzuster. Ik ruik niets.

Rita (een stilte). 'k Heb honger. (*een stilte*) Je zit gewoon te verkleumen. Steek dan je voeten bij mijn onder de deken. Ik heb bloed en warmte voor twee.

Nansen (van z'n stoel sprekend). Kom u hiër zitten, zuster.

Pleegzuster. Nee, eerwaarde.

Nansen (opstaand bij de kamerdeur). Komt u beiden hier. 'k Had 'r an moeten denken.

Pleegzuster. We zullen u hinderen.

Nansen. Nee. 'k Heb tòch met Rita te praten.

Pleegzuster (binnentredend). Dan ben ik te veel.

Nansen. Nee, zuster.

Rita. Mag ik? (*treedt binnen*).

Nansen. Bij 't vuur, asjeblief (*loopt op en neer*).

Rita. Dank u. Wat is 't hier 's avonds gezellig.
Warm u, zuster.

Pleegzuster (bij de sofa). Liever niet.

Rita. M'n dochtertje is véél beter, meneer de pastoor. (*Hij blijft op en neer loopen*). Morgen ga 'k heen. En zal 'n dankbare herinnering in m'n leven houden — 'n héél dankbare (*zij zwijgt — een stilte*).

Nansen. U wou toch meer zeggen?

Rita. Dat wou 'k, maar ù zegt niets en de zuster zegt niets — dan hou 'k ook maar m'n mond. Stilte kun je alleen hebben van menschen die vriendelijk over je denken.

Nansen. Ik denk op 't oogenblik héél vriendelijk over u.

Rita. Dat kàn niet. Dat weet 'k beter.

Nansen. Héél vriendelijk, Rita.

Rita (angstig). Denkt u vriendelijk over mij.
Dan — dan — Wat is 'r dan?

Nansen. Niets. Heb 'k één woord gesproken
om u angstig te maken?

Rita (achterdochtig). Nee. Dat heeft u niet (*kijkt
pastoor en zuster aan*). Ik doe wel meer domme
dingen (*een stilte*). 'r Loopt 'n man voor de ramen
op en neer — hoor u niet?

Nansen (het venster openend). Ben jij daar,
Schriel?

Een stem. Ja, meneer de pastoor.

Nansen. Heb je wat warmes te drinken gehad?

Een stem. Ja meneer.

Nansen. Ga dan rustig naar huis. Zij zullen ons
niet stelen.

Een stem. 'k Hou toch liever 'n oogje in 't zeil.
De herbergen zitten vol kwaad volk.

Nansen. Diè sta 'k met m'n pijp, Schriel. Ga
gerust.

Een stem. Goed, meneer de pastoor — maar 'k
blijf bij den weg.

Nansen (het venster sluitend). Dommemenschen.
En dat allemaal om u. Vindt u dat zelf niet
Allerzielen.

vreemd? 'n Heele parochie die verbolgen is op 'n vrouw met 'n zoo rein geweten dat ze niëts te biechten heeft.

Rita. Over mijn geweten zullen zij zich niet moeilijk maken. En — als ze alles wisten van m'n leven, dat 't leven van iedereen is, zoo of zoo, zouden ze in de herbergen over de maan en de sterren, over de musschen op 't dak, over de méeuwen die — hoór u? — van de zee naar 't land trekken — praten!

Nansen. Ze weten juist van uw leven, meer dan ik.

Rita. Ik heb geen geheimen. 't Is om te lachen. M'n jeugd is wanhopig geweest — niet wanhopiger dan van andren. M'n vader.... De zuster mag 'r bij blijven.... Ik biecht niet. 'k Vertel enkel aan mènschen die goed voor me geweest zijn....

Pleegzuster. Let u niet op mij (*af in het kerkportaal*).

Rita. Zooals zij, ben 'k als kind óók naar de kerk gegaan — mis — angelus — vesper. Geen dienst sloeg 'k over. M'n vader wou dat. Ik ook. In de kerk had je licht, warmte, wierook — lucht. Thuis dakpannen, goten, stank. Loop u niet heen en weer. Dat maakt me zenuwachtig (*hij zit neer bij de tafel*). Dank u. Als 'k over 't ver-

leden spreek, wor 'k gejaagd, zou 'k de verloren jaren terug willen rùkken, om ze nòg eens te leven, zoo helder-wakker als nu. Je slaapt niet alleen in den nacht — je verslaapt je beste jaren, je veerkrachtigste jaren en als je eindlijk, eindlijk wakker geworden ben, sta je versuft door-alles-ineens, zou je 't willen uitgieren, uitkrijschen om de andren te wekken, die blijven slapen, hoe je ook port en raast — als je niet zoo'n meelij met ze had, je niet zoo verheugde in je eigen open oogen.

Nansen. U sprak van uw jeugd....

Rita. 'k Heb nòóit 'n jeugd gehad.

Nansen. Is u niet jong geweest?

Rita (fel-oplachend). Jong ja — 'n jeugd néé! Je koopt je — kleeren — 'n woning — licht — lucht — jeugd. Wij hadden niet te koopen — wij wèrden gekocht — gekocht met onze handen en tanden, onze oogen, ons lichaam, onze jeugd....

Nansen. Heeft u uw vader vróég verloren?

Rita. Te vroeg — 'n vader verlies je àltijd te vroeg — vroeger dan 'n moeder.

Nansen. Heb je niet van je moeder gehouden.

Rita. Dat bedoel 'k niet. Met 'n vader gaat

't ruggemerg uit 'n huis. — Als de vader van 't nest is, moet de moeder 'r óók af, spartelen de jongen, schreeuwend en — en hongerig — ja, hongerig — tot ze een voor een in de struiken vallen en daar zelf leeren vliegen of in de klauwen van 'n kat komen. Als zoo'n kat met z'n jongen vogel in z'n bek over 'n muur loopt, smijt je 'm 'n steen naar z'n bast — u niet — de zuster niet. — Zúlke katten zie je elken dag, elk uur. M'n broer — twee jaar ouwer dan ik — zit in de gevangenis — biecht 'k goed? — in de gevangenis, omdat-ie stál — in de struiken heeft-ie niet leeren vliegen — de kat heeft 'm in z'n bek geknauwd. — M'n zuster, zeventien, zéventien, loopt op 't pad — 't slechte — je heb ook 'n braaf pad — ze vloog in de struiken als de nachtuilen — in den avondschemer fladdert ze rond — de kat heeft 'r zoo te pakken, dat God noch de menschen 'r kunnen redden.

Nansen. 'r Is redding voor iedereen, iedereen...

Rita (heftig). Niet waar! Niet waar! Wat ónder is, kòmt niet boven, nee, mijnheer de pastoor! — Daar zijn op de wereld machten sterker dan God, zooals-ie in den bijbel geleerd wordt....

Nansen (met aandrang). 't Goeie overwint 't kwaje, Rita.

Rita. Dat zegt u, omdat u 't zoo graag gelóóft — Als 't kwaje niet zoo sterk was, zou 'r niet zoo-veel wanhoop wezen.

Nansen. De erfzonde....

Rita.De erfzonde? Nee, 'r zijn andere machten. Ik was twaalf toen ze m'n vader uit 't water haalden. 'k Heb 'm gezien, dien morgen — 'k was 'r bij — z'n mond was verwrongen alsof-ie in woede van zich af had gebéten — z'n oogen, z'n grijze oogen, stonden zóó verwijtend, dat geen god 'r in had durven kijken.

Nansen. Waarom heeft je vader zèlfmoord gepleegd?

Rita. Zie je — nou vraágt u — dat had u gister ook kunnen doen — hij heeft geen zèlfmoord gepleegd — zij — zij — en ook zij hadden geen schuld! Met z'n hoofd en z'n handen werkte-die voor òns in 't nest, elken dag, soms in den nacht, tot-ie niet meer hoefde, omdat 'n Machien, 'n stoommachien, 'm op straat smeed. De erfzonde heeft 't verstand verduisterd, haha! Verduisterd! 'n Machien is 'n satan met klauwen als 'n tijger. De kat op de schutting neemt 'r één in z'n bek — de tijger moordt dronken van bloed, enkel om 't bloed. 'n Machien is 'n — wàt is 'n Machien, eerwaarde?....

Nansen. Je praat zoo verward, Rita — ik kan je niet volgen....

Rita. Verward?.... Verward?.... (*de hand heffend naar het crucifix*). Hij heeft liefde gepredikt.... Liefde wàs niet te prediken, toen de Machines 't brood uit de handen van m'n vader schéúrden. Als de erfzonde 't verstand verdùisterd heeft — hóé zijn dan die satans, die tijgers geboren? 'n Goed mensch wòrdt slecht — m'n vader wàs goed, zoo goed als u — dat is 'n groote lof! — in z'n goedheid is-ie geplunderd, geplunderd. Eerst 't brood weg — toen de hoop weg — toen 't vertrouwen weg — toen 't geloof weg. In z'n dooie grijze oogen was niets, niets — 'n afgrond waarbij je zièk van wanhoop werd — Zijn 'r andere machten? Zeg u niets? Andere machten dan de Al-macht?

Nansen. Praat uit, praat heelemaal uit....

Rita. Na z'n dood, z'n dood, zooals 'r duizenden, duizenden dood-gepijnigd zijn, is m'n broer in de gevangenis geraakt — als je slecht of gek ben denken ze an je....

Nansen. Rita!....

Rita. Is m'n zuster — zèventien — zéventien — in de modder getrapt — heb ik voor

moeder — die niet meer kon — gewèrkt — gewroet (*glimlachend*) dicht bij de wòlken, zooals 'r zoo'n boel ònder de aarde wroeten. Als je werkt met gloeiende oogen, met den rug van 'n dier dat z'n sprong neemt, geen lente, geen zomer kent — ben je 'n afgeleefde grijsaard, met 'n — met 'n màsker van jeugd. Toen is moeder gestorven, moeder die ènkel naar 't morgenlicht door 't dak-tuimelraam keek, om te weten of 'k me niet versliep. 'k Heb me nooit verslapen, niet één keer. Ze is begraven in gewijde aarde, omdat ze zich nièt verdronken had, nièt in 'n gevangenis was gesmeten, niet op dat pad, dat pàd . . . Kijk niet boos. Ik zeg die dingen in m'n biecht — ja, nou biecht 'k, eerwaarde — zooals ze me invallen. Toen ze 'r niet meer was, bleef 'k heen en weer loopen, van de eene plek onder de pannen, waar 'k werkte, naar de andere onder de pannen, waar 'k sliep. Soms kwam m'n broer bij me — soms m'n zuster. 'k Heb ze niet gehaat. Want hàten, innig haten, doe je alleen de hand die je keel knijpt, je denken waanzinnig maakt, je adem terug slaat. Tóén hèb 'k gehaat, geháát, geháát! Als de vogels in de góten tjlpten, haatte 'k — als 'r 'n zaadje in de góten wortels schoot, haatte 'k — als 'r diep in den zomer 'n zonnestraal door de pannen kroop, haatte 'k — als de kindren

op de trap speelden, lachten, joelden, haatte 'k!
Haat was — was m'n geloof — m'n vreugde....

Nansen. (*met heftigen ernst*). Was je den
weg naar de kerk vergeten — in die onwaardige,
leelijke, God-schennende haat?

Rita. Dien wou 'k niet.

Nansen. Was dáar geen troost, geen toevlucht?

Rita. Nà de oogen van m'n vader niet meer.

Nansen (*dof*). En toen?

Rita. Toen heb 'k m'n màn leeren kennen.

Nansen. Je man?

Rita. M'n man. Die nu in den storm op zee
is — elk oogenblik hier kan komen bij mij,
't kind — 't kind dat-ie nog niet gezien heeft —
hij niet, ik niet.

Nansen (*verbaasd*). Komt je man hier?

Rita. Hij zou als ik bij z'n moeder in 't dorp
te gast zijn, z'n moeder die op 't kerkhof ligt.
Dat wist hij niet. Dat wist ik niet. Anders zou
'k m'n hoofd niet tegen gesloten blinden hebben
gestooten — op uw stoep hebben gekermd.

Nansen. Is hij uw man — voor de Kèrk?

Rita. Voor God.

Nansen. Waarom niet voor de Kerk, Rita? Is dat goed? Is dat rein?

Rita. Ik vraag niet wat goed — weet niet wat rein is!

Nansen. Rita! Rita! Is de verfoeilijke haat je geloof geblèven?

Rita. Nee, nee! De haat uit m'n jeugd is 'n dómheid geweest — hñ heeft me weer leeren lief-hebben.

Nansen. Wie?

Rita. M'n man. De vader van m'n kind. Diè heeft me gezegd, in de kostbaarste uren gezegd, dat haat alleen 'n vreugde mag zijn, als 'n mïddel om menschen gelukkig te maken — die heeft me gezegd èn 'k heb 'm met m'n heele lichaam geloofd

Nansen. 't Lichaam is sterflijk — de ziel niet

Rita (in extase). 't Lichaam sterft niet — sterft nooit — 't gaat van ouder op kind — 't wordt bloem en blad en weer aarde en adem — 'k heb 'm met m'n heele lichaam geloofd, geloofd, omdat je begreep, vóélde, tàstte, dat we de aarde had-

den te aanbidden, de aarde met 'r strijd — de strijd die God is.

Nansen (heftig). Dat is, belogen kind, 'n leer van zinnen, die ophoudt met den dood. Gedenk te sterven....

Rita (heftig). Gedenk te leven, te léven! Wij hebben nooit geleefd. Jaren, jàren hebben we naar boven gekeken, in plaats van naar onze voeten. Wat 'n winterslaap! Als eerst, eerst, vóór alles de aarde, met wat 'r nièt op leeft, wat 'r op gedùld wordt, 'n land van zomer is geworden — nu is ze 'n hei, 'n tuin van onkruid! — zullen we zien wat 'r van de goden — één god was 'r niet — overblijft!

Nansen (ingehouden). Dùrf je zulke tergend-onware dingen te zeggen, bij 't beeld van den Heiland die voor àlle menschen gestorven is.

Rita. Hij staat bij òns, bij òns. Als-ie terugkeerde, zou-ie de wisselaars, schapen, ossen op-nieuw uit de tempels drijven, 't geld uitstorten — de tafelen omkeeren. Hij wàs zoo. Vandaag zou-ie onmachtig zijn, onmachtiger dan wij. Zooals-ie nu z'n oog en op dàt gericht houdt (*wijst naar de globe*) ziet-ie 'n aarde met duizenden, duizenden kerken — miljoen kerken misschien — en z'n liefde-

leer is 'n klank geworden. Als ze geen klank was, zou 'r niet zoo'n gèzònde haat zijn

Nansen (bitter). Is dat je heele biecht?

Rita. Geen biecht. 'k Had niet te bièchten.

Nansen (toornig). Ben je dan uitgepraat?

Rita. Ja — tot m'n spijt. We staan tegenover mekaar. Twéé manieren om van de menschen te houden — die van u heeft in liéfde haat gezaaid — die van ons zal door háat liefde oogsten.

Nansen (toornig). Geoogste liefde — zùkeliefde, die de ziel verwaarloost, geen éénigen God kent, is verdoemd, eeuwig verdoemd!

Rita. Door wie?

Nansen. Door God de Vader, God de Zoon, God de Heilige Geest!

Rita. God, wat wij god noemen, verdoemt z'n schóónste schepping niet. Als wij gedoemd zijn, als de aarde gedoemd is, zijn de vogels in de luchten gedoemd, de visschen in de zee, de dieren onder onze voeten, de planten, de boomen, de sterren, 't heelal. Dat kàn niet. 't Wàs gedoemd tot vandaag, alles en alles, gruwelijk gedoemd, omdat we niet wisten wàt we wilden. (*in extase*) Maar nù weten we 't! Nu wéten we, dat

als we de wonderen aanbidden, den geur van de bloemen, 't lachen van de vruchten, 't stoeien van 't licht, 't uit de aarde opdringen van de korenaren, 't feestrumoer van de nachtegalen, 't vallen van den dauw, 't zingen van de zee, de schatervreugd van 't moederworden — dat we dan zóó dicht bij god staan als 't kind tot je zelf, dat we 't aarde-, 't áárdeleven bloeiend, krachtig, onverwoestbaar moeten maken, om god — den eenigdenkbaren, van mòdder te reinigen!

Nansen (*heftig*). En je ziel, je ziel, Rita, je arme verdoolde ziel, die 'k heb willen rèdden!

Rita (*stroef*). Die is gered — door m'n kind — m'n schàkel aan de aarde!

Nansen. 'n Schakel die breken kan — ieder oogenblik.

Rita. Waarom zegt u dat? Waarom maakt u me bang als 'k sterk van ons léven spreek?

Nansen. Om je af te houen van dat jammerlijk glijden in de diepte. — Je kind is ziek!

Rita. Gelogen!

Nansen. Rita!

Rita. Gelogen, om me klein te maken! Straks heb je 't zelf ontkend!

Nansen. Ik heb nog nooit gelogen — je kind is ziek.

Rita. O, o, wat ben je nou wreed! Wat is dat laag! Ik weet 't beter en je dreigt daarmee, om me in 'n hoek te drijven.

Nansen (aarzelend). Misschien heb je gelijk — had 'k 't nu nièt moeten zeggen — nu niet. Maar weten moet je 't. En 'r is 'n troost. Bij den hemelschen Vader

Rita (gillend). Is 't waar? Is 't kind...

Nansen. 't Is waar. Hier helpt geen aarde-afgod. Je kind kan leven — uren of dagen — is opgeëischt. De huishoudster heeft onwaarheid gesproken — ik heb gezwezen, gezwezen om je te sparen. Van dat sparen heb 'k berouw, berouw over m'n heele daad misschien. Jij was 't niet waard. Jij heb driest met wóórden gespeeld en één enkel woord, 't woord van sterven, dat 't begin van den horizon is, beukt je neer, alsof de stormwind, buiten, je gegrepen heeft! (*Eene stilte*). Rita, zit niet in die houding! Ik heb 'r geen vreugde aan, dat de Almachtige je slaat, terwijl je in opstand 't onzienlijke lastert. ... Ga! (*gebaart naar de kerk*) Ga — red de ziel van je zelf — red die van je kind — Wij willen geen ziel missen — wij willen de

genade voor ieder, voor jou, je broer, je ongelukkige zuster. Berouw is 'n gave Gods — we moeten er om bidden, bidden, Rita. In je jeugd heb je geen dienst overgeslagen — in je jeugd meende je te slàpen. Hoon van onzen Verlosser! In je zinnenleven, toen je God, den eeuwigen, alwetenden, almachtigen, bàrmhartigen verwierp, enkel 't heengaand aardeleven kende, geloofde je ontwaakt te zijn!.... „Mijn Heer en mijn God, mijne zonden zijn mij leed uit den grond van hart, niet alleen omdat ik daardoor den hemel verloren” (*De pleegzuster treedt binnen*).

Rita. Hou op! Hou op! 'k Smeek 'r om! Je doet me pijn — met al die harde klanken bij m'n gek hoofd....

Nansen. Als je kind sterft, Rita, is 't verloren....

Rita. Praat niet — zeg niets — je heb me zoo laag — in m'n grootste vreugde — zoo onverwacht — 'n slag op m'n hersens gegeven — dat 'k 'r wee van word.... (*zakt achterover*).

Nansen. Zuster!

Pleegzuster (*neemt water van 't buffet, bet het voorhoofd en de polsen der bezwijmde*). Ze komt bij.

Rita barst in langzaam-stijgend gesnik los, kermt woest haar smart uit). O! O! O!

Nansen (na een lange stilte). Rita — àlles hebben we voor je gedaan — alles — meer dan één priester doen zou. Je luidrucht'ge stem heb 'k geduld — dat heeft ook de zuster — de heele parochie is tegen me — 'k heb me om jóú verzet tegen bevelen die me dierbaar waren — 'k wil geen beroep doen op kleine dingen — den heelen nacht heb 'k in m'n kleed op de sofa gelegen. 'k Heb 'k Zwijg 'r over — 'k deed 't alles met 'n zoo innige liefde, 'n zoo blind vertrouwen — om dat ééne — dat ééne — dat allerschoonste, schóóner dan de geur van 'n bloem, schooner dan zinnen waarnemen! Dàt willen we van ieder, ièder redden. Buiten de goddelijke voorzienigheid gebeurt niets, niets. Nòg is 't tijd. Hoor je me niet? Waar ga je heen?

Rita. Naar m'n kind — naar m'n dochter.

Nansen. Die heeft 'r moeder niet noodig, nù niet, Rita.

Rita. Ik ga naar m'n kind.

Nansen. Zonder inkeer, zonder ootmoediging?

Rita. Ik móét naar m'n kind

Nansen. Diè deur voorbij?

Rita. 'r Kan me nu niets tegenhouden....

Nansen. De hemelsche Vader vermag alles....
(*zij aarzelt*).

Veertiende Tooneel.

Van Dalen. Jannetje. De vorigen.

Van Dalen. Maggen we?....

Nansen. Nee! Nee!

Jannetje (huilerig-verwoed). 'k Hei bijtijds gewaarschouwd — gistere al! 't Loopt af — af! 'k Ken me de hare uit me kop trekke, da'k 't an mijn borst heil geleid — mijn zog heil gegeven — de duvel zit 'r in — de duvel! As 'k 't geweten had, geweten, geweten! Me eigen jongen, die 'r ziek van geworden is — ziek door 'n hoerekind!

Nansen. Jannetje, let op je woorden!

Rita (verstard van schrik). Is dat — dat — de vrouw?....

Jannetje. As u 't voor onze Heer verantwoordeken — meneer de pastoor — meneer de pastoor — om 'n fassoenlijke vrouw zoo'n kind te zooge te geve! Maak je mijn jongen beter? Doe je dat? As 't gezond was, in plaats na asem te happe — ha'k 't je meegebracht — zoo daalijk — zoo daalijk! (*huilt*).

Nansen. Dûrf jij hier komen en 'n doodzieke zuigeling alléén laten?

Van Dalen. 't Is opgegeve — niks an te doen — de mééster heit 't gezeid. Da's vast.

Rita (losbarstend). Die menschen liégen, liégen! Dat zie 'k an 'r gezicht.

Nansen. Stil! Stil!

Rita. Laat me door! 'k Wil 'r heen!

Nansen. Wacht even. 'k Ga mee. En jij gaat mee, Jannetje! (*dreigend*) En als je 'n weerloos kind in 't laatste uur verwaarloosd heb

Jannetje. Verwaarloosd! Verwaarloosd! Wa'k an me eigen jongen hei onthouen!

Van Dalen. Ze had 't nooit op motte neme!

Nansen. 'k Heb jouw meening niet gevraagd, Van Dalen!

Van Dalen. Ongevraagd tòch gegeven. As ik 'r zoo straks d'r stomme oogen nie open, beult ze zich nòg af met twee, terwijl één 'r na snakt!

Nansen. Noem jij dat oogen òpenen — jij, 'n christen? — Blijf Rita, eerst 'n doek om je hoofd.

Jannetje. Nee! Zij nie mee!

Allerzielen.

Rita. Ik niet mee?

Jannetje (*verwoed*). Néé! Zij komt me huis nie in!

Van Dalen. Gelijk! Groot gelijk! Daar ken meneer de pastoor 'n lessie an neme!

Rita. Juffrouw — vróúw — ik ben — ik ben — de moeder....

Jannetje. Néé! Jij komt 'r nie in!

Rita (*woest*). Al most 'k — al most 'k met geweld!

Jannetje. Geweld! Jij! As je op straat komt, wor je gesteenigd, jij wijf — jij Hoor! Hoor, hoe ze klaar staan (*een stilte*). Dat binne de protestante en d'r binne misschien ook katholieke bij! (*Ketelmuziek wordt luider. Gelach. Gejoel. Een forsche stem zet in „Kom pater geefde meid 'n zoen — hei 't was in de Mei!” — De menigte valt in: „Hei, 't was in de Mei — hei't was in de Mei!” Het rumoer houdt aan. De huishoudster komt verschrikt in de deur-opening*).

Nansen. Jannetje — in naam van den Heer — versta je me? — in naam van den almachtigen God, gebied ik je die vrouw bij 'r kind te laten!

Jannetje. Nee! Nooit! Nie in mijn huis!

Van Dalen. Ze had geen voetstap in 't durp motte verslijte!

Nansen. Vergeet je dat je eigen jongen ongesteld is?

Jannetje (schreeuwerig). Ziek! Ziek! Door wie d'r schuld?

Nansen. Over schuld richt God — wijs den weg

Jannetje. Nee! Zij nie! Daar doe 'k

Nansen. Doe geen eed, Jannetje! En kom tot je zelf. Hier staat 'n vrouw, zóo gestraft, dat wij niet meer te straffen hebben. Hier staat 'n moeder, die hoe zwaar van zonden, van 'r kind houdt — zooals jij van jouw kinderen (*er vliegt een steen door 'n ruit — even kijkt hij verbolgen — dan weer dringend:*) Als ze 'r dochtertje lévend vindt, kan ze leeren knielen voor — voor — Dien ze gelasterd heeft — vindt ze 'r dood, dan heb jij 'r toegestaan, Jannetje, wat je je erf-vijandin zou veroorloven

Jannetje (snikkend bij de tafel neerzittend). 't Is zoo geméén geweest — zoo geméén.

Nansen. Wijs den Weg.

Van Dalen (bij het venster). Da's makkelijk gezeid — je komt 'r nie deur!

Nansen. Dat zullen we zien (*opent het venster*) —

de wind huilt binnen. Gelach en gejuuw). Menschen! (*harder gelach en ketelslag*). Menschen! (*dito*)

De stem van den veldwachter. Allo! Achteruit Deurloopen of 'k sla d'r op in! (*een stilte*).

Nansen. Geen geweld Schriel! Laat 'k één woord zeggen, één woord! (*gelach en gezus*). 'r Is niet één reden om te lachen, mensen. 't Kind van de vrouw die in mijn pastorie moeder geworden is — ik wist niet dat dat 'n misdaad was, niet voor mij, niet voor 't kind — en niet voor die vrouw — dat kind, mensen, ligt op sterven. Is jullie geraas noodig bij 'n kinderlijkje? Hebben jullie nooit gehoord van stilte, als iemand smart heeft? 'r Zijn nog meer ruiten aan de pastorie, nog meer steenen langs den weg. Neemt 'r ieder een in je hand — want we komen dàdelijk buiten — die vrouw die gezondigd heeft — ik die gezondigd heb — om te gaan zien of er nog leven in de oogjes is — Dat is alles — Hebben jullie niets te antwoorden? — Niets? (*sluit het venster*) Geef 'n doek, zuster. (*Een stilte. De zuster slaat een doek om Rita's hoofd. Van Dalen en Jannetje af*) Ben je gereed, Rita? (*Zij knikt*). En niet eerst dáár? (*wijst naar de kerkdeur*).

Rita. Eerst — m'n kind — of 't nog léeft.

Nansen. Dan gaan we. (*af door rechtschedeur*).

Veertiende Tooneel.

De huishoudster. De pleegzuster.

Co. (gaat naar het venster, luistert doodelijk bevreesd) Ze zijn stil! Ze doen niks! Effen buiten kijken! (af door kerkdeur).

Pleegzuster (maakt het teeken des kruises, staart voor zich uit, knielt voor het crucifix).

Einde van het tweede bedrijf.

DERDE BEDRIJF.

Zelfde vertrek. Morgen. De sofa is heen. Zonnelicht plast door de vensters, waarvan het achterste een gebroken ruit heeft.

Eerste Tooneel.

De koster. Van Dalen.

De koster (pakt boeken in een reisvalies, snuffelt de laden van het schrijfbureau na, neemt de globe in de handen, tracht die in het valies te forceeren). Ja!

Van Dalen. Niemand hier?

De koster. Iemand. Ikke.

Van Dalen. En de pastoor?

De koster. Exit.

Van Dalen. Wat zeg je?

De koster. Exit.

Van Dalen. Eks it! Eks it! Wat klets je, koster?

De koster. Ik zeg in ons latijn: exit. Dat wil zegge: de kous op z'n kop enne door de bischop geschorst.

Van Dalen. Nam daarom gister en eergister pastoor Bronk de dienst waar? (*de kóster knikt*). Waar is-ie?

De koster. In 't dorp om gedag te zegge en weg te wezen. Wacht effen, 'k ben daalijk weerom. (*af—keert terug met 'n zak*). Zoo. Hou is op. Daar gaat-ie (*houdt de globe boven de opening*).

Van Dalen. Ho! Wat is dat?

De koster. De aardkloot. Waar jij en ik op loope. Gezien?

Van Dalen. Jacht zoo niet?

De koster. 'k Hei geen tijd — 'k mot gaan begrave. Wring je ooge maar nie zoo open, man — je blijft net zoo wijs of je 'm op z'n kop of op z'n achterste ziet. Hier loopt jouw varken en daar staan je koeie gestald. Hé-hé! Hier hei je de vulnisbelt van de gemeente! Hé-hé! Ja, d'r binne 'n boel gekke op de wereld, die wijzer denke te weze as wij — as jij en ikke — Van onderen! — En nou 'n touwtje d'r om — Zie zoo. (*den zak op z'n schouder trekkend en 't valies in de hand*). Weet jij, hoe de vent heit gehiete, die in

vroeger jare de karwei op z'n nek hieuw? (*hij wacht*) Ik ook nie.

Van Dalen. Hol nie zoo vort, koster. 'k Wou wete hóé laat 't kind begrave wordt — voor de papiere — en om de veldwachter te waarschouwe — anders geeft 't weer mot. Da's vast.

De koster. Jij vraagt meer as ik verantwoorde ken. Ze wil nie.

Van Dalen. Wie wil nie?

De koster. Zij.

Van Dalen. Wat wil ze nie?

De koster. Ze wil nie dat 't begrave wordt. 'k Was 'r vanmorrege om zeven uur om. Geen kans. En om negen uur weer. Nee. Nou wacht 'k 'n boodschap. 't Graffie is gestoke.

Van Dalen. Wie hou jij nou voor de gek, koster? Ze hèit niks te wille. De wet zeit duidelik: geen begraving geschiedt later as de vijfde dag na 't overlije.

De koster. Dan hei-je nog tijd — 't is vandaag pas de derde.

Van Dalen. En d'r is anvraag gedaan voor vanmorge!

De koster. Trek jij 't uit 'r arme! De pleegzuster krijgt 't nie gedaan — de huishoudster krijgt 't gedaan — wees jij zoo knap!

Van Dalen. En pastoor Nansen?

De koster. Die? Die is bij de weg gebleve — om 'r nie bij te zijn. Die heit te zwakke zenuwe voor pastoor. As-die strakkies komt voor z'n valies en dat ding, binne we nog net zoo ver. Pastoor Bronk heit 'r de dokter bij gezonde. Die giet 'r nou 'n middeltje in. Lollige boel! Eerst 't durp op stelte om 'n vrouwspersoon — dan 'n geloop zonder end om 'n wurm onder de grond te stoppe. Loop je zoover mee na de vrachtrijjer?

Van Dalen. Da's goed. Da's goed.

Tweede Tooneel.

Dr. Geert. Pleegzuster.

Dr. Geert (treedt alleen uit de zijkamer binnen, staat in nadenken, opent de deur weer). Zuster!

Pleegzuster. Jawel, dokter.

Dr. Geert. 't Lijkje móét de kamer uit — màg 'r niet langer in blijven.

Pleegzuster. Ik ben machteloos.

Dr. Geert. Goedschiks of kwaadschiks — 't móét.

Pleegzuster. 'k Heb 't met moeite gekist — vanmorgen — 't dekseltje mocht 'r niet op. Toen u zelf 'r naar wees, enkel naar wéés, heeft u 'r oogen gezien.

Dr. Geert. Is ze zoo gister den heelen dag geweest?

Pleegzuster. Nee, dokter. Gister was ze gelaten, heeft ze zitten kijken en bidden, geduldig als 'n kind. Gegeten heeft ze niet — en niet gesproken. Om zeven uur klopte de koster aan, om 't kistje te halen. De huishoudster en ik hebben overreed, gesmeekt — ze dreigde met 'r vuisten. Om negen uur kwam de koster terug — 't zelfde. Ze schreeuwde zoo gillend dat de menschen in de kerk 't hoorden. Ik geloof dat ze gek geworden is.

Dr. Geert. Dat is ze niet, zuster. Ze is overspannen. Nu ze 't middel gebruikt heeft, dat 'k 'r gegeven heb, zal ze waarschijnlijk bedaren. En dan moet, moet, móét 't lijkje verwijderd worden.

Pleegzuster. Ik heb 'r alles aan gedaan — 'r gezegd dat 't meisje in God's aarde de gróótste rust zal vinden. Ze luistert niet. Geweld mag ik niet gebruiken.

Dr. Geert. Heeft pastoor Nansen met 'r gesproken?

Pleegzuster. Nee, dokter.

Dr. Geert. Waarom niet? Hij begon toch invloed te krijgen.

Pleegzuster. Ik weet niet of ù 't weten mag — pastoor Nansen heeft noch eergister, *Allerheiligen*, noch gister, *Allerzielen*, de mis waargenomen. Hij is geschorst.

Dr. Geert. Nansen geschorst!

Pleegzuster. Ja, dokter. Pastoor Bronk is hier ad interim.

Dr. Geert. Nansen geschorst? Waarom?

Pleegzuster. Dat heeft zijn doorluchtige hoogwaardigheid de bisschop bevolen. En zijn hoogwaardigheid heeft gelijk. De toestand, hier, was door 't gebeurde onhoudbaar geworden. Pastoor Nansen vertrekt binnen 't uur.

Dr. Geert. Dan moet pastoor Bronk met 'r spreken. Wil u hem dat verzoeken?

Pleegzuster. Jawel, dokter.

Derde Tooneel.

*Rita. De vorigen.**Rita.* Dokter....*Dr. Geert.* Wou u mij.... Ga 'r bij zitten.*Rita.* Nee — 'k kan niet van de deur weg.*Dr. Geert.* Zóó praat 'k niet met u.*Rita.* 'k Måg hier niet vandaan.*Dr. Geert.* Kom, kom vrouwtje! 'n Beetje wil en veerkracht, hè? Je kind maak je niet levend met dwaze halsstarrigheid! Geef 'r 'n stoel, zus-ter....*Rita.* Nee, nee! (*de armen over de deur spreidend*) — Al wor 'k duizend jaar, wor 'k zoo niet moe.... Nee, nee....*Dr. Geert.* Wat is 'r dan?*Rita* (*moeilijk haar gedachten verzamelend*). Die middag — gister, nee — eergisteren, nee — voor-eergister — vóóreergister is de vrouw die 'r zoogde hier gekomen — heeft — heeft 'r alleen gelaten, 'r nièt meer gezoogd — dan heeft die vróúw 'r vermoord.

Dr. Geert. Dat heeft ze niet.

Rita (starend). Ik had geen voedsel.

Dr. Geert. Uw kindje wàs opgegeven.

Rita (kermend). Ik had geen voedsel — ik heb geen schuld!

Dr. Geert. Niemand beweert dat.

Rita. Ik heb geen schuld — die vrouw — die vrouw — die — die 't hoerekind niet meer voeden wou

Dr. Geert. Wees u kalm — neem afscheid van 't kindje — laat 't bégráven.

Rita. Nee. Nee. An vréemden geef 'k 't niet.

Pleegzuster (naderend). Ben ik 'n vreemde geweest? Laat mij

Rita (heftig). Je komt 'r niet in!

Dr. Geert. Moet 't niet begraven worden?

Rita. Dat doe 'k zelf — tegen den avond — als jullie, vijanden, niet zien kunt wáár.

Dr. Geert. Dat mogen we niet toelaten. Wees verstandig, of we zouden met geweld

Rita (uitbarstend). Met geweld! Met geweld,

hahaha! Wie 'n hand uitsteekt naar 't kistje, geef 'k de zaligheid, de zaligheid die hier in de lucht damp, die jullie in 'n nevel zet....

Vierde Tooneel.

De vorigen. Bronk.

Bronk (uit de kerk). Wat is dat?

Rita. Dat is.... (*houdt zich in — gaat in de kamer*).

Dr. Geert (tot zuster). Laat u 'r niet alleen.

Vijfde Tooneel.

Bronk. Dr. Geert.

Bronk. Is 't kindje begraven, dokter?

Dr. Geert. Nog niet.

Bronk. Nog niet? En 'k heb den koster instructies gegeven.

Dr. Geert. Ze wil niet.

Bronk (schelt). Dat zullen we zien. Ik ben niet van plan zoo ziekelijk-geduldig te zijn als m'n voorganger.

Dr. Geert. Met 'n vriendelijke overreding juist van ù, met uw welnemen....

Bronk. Dokter, voorloopig kan ik 't bûiten uw advies

Zesde Tooneel.

Bronk. Dr. Geert. Juffrouw Co.

Bronk. Wil u den koster verzoeken dadelijk hier te komen, juffrouw.

Co. Jawel, eerwaarde (*af*).

Zevende Tooneel.

Bronk. Dr. Geert.

Dr. Geert. Dan wensch ik u goeien morgen.

Bronk. Goeien morgen. — Dokter!

Dr. Geert. Blijft u?

Bronk. Als 'k daar wat scherp uit den hoek ben gekomen, vraag ik excuus. De zaak kàn geen verder uitstel lijden. 'k Had om tien uur 'n rijtuig voor die vrouw besteld — om 'r naar de stad te rijden — 'k meende dat de heele droevige, betreuenswaardige historie afgelopen was — en nu wéér bezwaren. Dat duld ik niet.

Dr. Geert. Ik verzeker u toch dat in zulk een geval zachte middelen meer uitwerking hebben.

Bronk. Zachte middelen, dokter, zijn niet van mijn gading — niet in 'n zaak die offers geëischt heeft.

Achtste Tooneel.

Vorigen. De koster.

Bronk. Waar blijft u zoo lang.

De koster. 'k Hei de bagage na de vrachtrijer gebracht.

Bronk. Had dat méér haast dan 't àndere? Ik houd niet van handelen op eigen gezag koster.

De koster. Ik zie geen kans.

Bronk (ongeduldig). Wat? Wat? Wat?

De koster. Da's mijn te machtig.

Bronk. Ik heb je gezegd vóór de vroegmis!

De koster. 'k Ken toch nie met 'n vrouw gaan vèchte.

Bronk. Dan haal je den veldwachter.

De koster. Ken niet.

Bronk (ongeduldig). Ik vraag niet of 't kan — 't moet!

De koster. De veldwachter heit d'r zich alleen mee te bemoeie as 't langer as vijf dage duurt.

Bronk. En ik zeg — onmiddellijk!

De koster. As u maar zegt hóé!

Bronk. Da's jouw zaak. 't Is hier òns huis. Niet 't huis van 'n deerne. Gaat 't niet met geweld dan met list.

Dr. Geert. Meneer de pastoor: geen van twee is noodig.

De koster. Ik zou door 't raam kenne klimme — as zij d'r nie is.

Bronk. Hoe je 't doet, is me onverschillig — als 't maar gebeurt en zonder uitstel. 't Rijtuig komt om tien uur. Ik wil rust, rust in de parochie, eindelijk rust voor beter belangen dan die van één gezonkene.

De koster. Ik zal zien, meneer de pastoor — ik zal zien — (*bij de deur*). D'r is daar 'n kop-pel patrijzen voor u gebracht van vrouw Jansen.

Bronk. Goed. Goed. (*De koster af*).

Dr. Geert. 't Is mijn tijd. Goeien morgen, eer-waarde.

Bronk. Goeien morgen. — Geen rancune, dokter?
Allerzielen.

Dr. Geert. Rancune nee — maar twijfel of u 't goeie middel gebruikt in 'n zoo vreemd geval.

Bronk. Lát 't middel slecht zijn! Ik maak 'r geen gewetenszaak van. Die ruit heeft 'r litteeken nòg — 'r beleediging. Ik dùld niet dat onze Heilige kerk langer in 't gedrang blijft. Goeien morgen.

Negende Tooneel.

De vorigen. Nansen.

Dr. Geert. Goeien morgen — (*tot Nansen*). Dat treft!

Nansen. Dat treft bijzonder. 'k Was aan uw woning om u goeien dag te zeggen, vond u niet thuis. U heeft zeker gehoord dat 'k....

Dr. Geert. Tot m'n spijt, jà! — ik heb u zoo dikwijls dezen zomer en dezen herfst aan sterfbedden ontmoet.... Ik wensch u 't beste, 't allerbeste, eerwaarde. 'r Is hier 'n treurig misverstand gebeurd — ik zal met eerbied aan uw dáád terugdenken.

Nansen. Dank u. Laten we zeggen: tot ziens.

Dr. Geert. Tot ziens! — Morgen, meneer de pastoor (*af*).

Bronk (bitter). Ze is 'r nog!

Nansen. Niet waar!

Bronk. Met 'r kind! Nieuw schandaal! Nieuwe opspraak!

Nansen. Waarom is dat dan zoo?

Bronk. Ze wil 't niet laten begraven.

Nansen. Geloof 'k niet!

Bronk. Vraag 't den koster — den dokter — de zuster!

Nansen. Daar moet ze 'n reden voor hebben — dan is die vrouw gek van verdriet — gister heeft ze gebeden, gelaten, den heelen dag. Gister wist ze dat 't vandaag zou gebeuren. Spreek met 'r, Bronk.

Bronk. Nee.

Nansen. Dat is toch je roeping.

Bronk. Ik spreek niet met afvalligen, die m'n kleed niet erkennen.

Nansen. Ik kan 't toch moeilijk doen — na de schorsing.

Bronk (ongeduldig op en neer loopend — na een stilte). Nansen — Nansen — ik kan nog m'n ver-

wondering niet onder woorden brengen, dat jij 'n goed priester, 'n priester-uit-overtuiging — de eene onnadenkendheid op de andere stapelt — die vrouw wàs den avond vóór Allerheiligen je woning uit — heeft me den koster verteld — wàs er uit — en je heb 'r teruggenomen, teruggenomen met 'r kind.

Nansen. Dat heb 'k — 'k ben voor al die misdaden geschorst — wat verlang je nog meer? Jij, middelaar!

Bronk. Je plukt alwéér de vruchten! (*met 'n gebaar naar de deur*).

Nansen. Dat schijnt zoo. Andere hoveniers doen bétér werk.

Bronk. Pas heb 'k gister de gemeente de les gelezen — ze vermaand, de plechtige belofte gegeven dat zulke incidenten, die terecht de fatsoenlijke burgers afstooten, niet meer zouden voorkomen — en jouw grilligheid, jouw gedroom dat met de omgeving geen rekening houdt, dat geen maat kent, veroorzaakt 'n absurde complicatie.

Nansen. Je wist toch, tóén je sprak dàt 't kind — 'k verspreek me — 't lijkje hier was?

Bronk. Dàt wist 'k. Niét dat de burgerlijke

macht misschien noodig zal zijn, om 't te vervoeren. Had òns die fatale grap bespaard!

Nansen. Fatale grap! De uitdrukking zal 'k voor me volgend leven onthouden, Bronk! Fatale grap! Ja, 't is alles 'n fatale grap geweest. 'n Fatale grap dat de glazenmaker de ruit zal moeten herstellen, die door 'n christelijke hand werd gesteenigd — één gulden — zooveel kosten aan glas en stopverf — 'n ontwijde woning — de heidensche daad van 'n priester! — 'n Fatale grap, dat m'n boeken, m'n schoon linnen en — ja, en de aardbol! — 'n nieuwe destinatie krijgen — 'n fatale grap, dat 'n vrouw, ketter of afvallige, maar toch móéder, op 't laatste moment niet van 'n lijkje scheiden wil — 'n fatale grap, dat wij die van af onze jeugd vrienden geweest zijn — die samen wereldsch hebben geknikkerd en wereldsch vliegers opgelaten, dat wij als vijanden aan 'n tweesprong staan — jij gebukt, loopend onder 'n dogma — ik, rechtop, ongebroken, met de idealen van onzen Heiland.

Bronk. In later jaren, Nansen, zul je inzien, dat ik handel zooals ik handelen moet en jij verzùimd heb te doen. En die heele schoone oratie had je kunnen verzwijgen — ze was 'r náást, heelemaal náást! 't — alsof er niets gebeurd

was — gastvrijheid verleenē óók aan 't kind, met de onvoorziene gevolgen van 'n hysterisch-geëxalteerde moeder, dàt, dàt noemde 'k 'n fatale grap.

Nansen. Je ben te zachtmoedig in je definities, Bronk. Fataal is 't woord niet: snood of ergerlijk of doemwaardig. Jij zou 't anders gedaan hebben. Jij zou niet als 'n bedelaar, 'n smeekeling, in den stal van dien boer gewacht hebben — vooreergisteravond — dien ruwen, dommen boer, die weigerde de moeder bij 'r kind te laten, 't kind dat door z'n vrouw gezoogd was. Jij zou terwijl de wind om den stal gierde en floot — de woonkamerdeur hield-ie op slot — de snoode, doemwaardige grap hebben ontloopen — de gebrajen-konijne-lucht wachtte thuis bij 'n warmen haard — met doodkistenhout gestookt, maar wàrm, héérlijk warm — jij zou geen striemende herinnering hebben gehad aan 'n ànderen stal, waaruit Jozef vluchtte uit vrees voor Herodes....

Bronk. Dien toon, Nansen, blief ik niet aan te hooren!

Nansen. Ik heb den jouwe wel geslikt! Jouw toon, jouw vàlsche, verdwàásde toon! 'n Fatale grap — 'n grap vooral, niet waar? — dat 'k die vrouw, twéé dagen op uit 'r kraambēd door 'n

stormwind, die 'r haast tegen den grond sloeg, naar 'r stervend kind heb gebracht, 'r nog levend kind, dat 'r in de armen gelegd werd in den koestal, bij de koebeesten en vetgemeste zwijnen. *Ik* spreek! In de woonkamer kon dat niet, mocht dat niet — voor de woonkamerdeur hield mijn gezag op, omdat mijn gezag door jullie (*Bronk wil interrumpeeren — heftiger*) door jullie — door Van Dalen, den koster, de dorpslaster en jou ondermijnd was! Bij de beesten, in den kouden stal, kreeg dat moeder-dier, druk 'k me nou juist uit? — 'r jong terug, 'r nog levend jong. En gedekt in mijn jas, ben 'k met moeder en kind, enkel in m'n soutane, teruggehold door 't noodweer — hier, naar de pastorie, omdat 'r wel veel lichten achter de vensters in 't dorp brandden, maar 't eeuwige licht, 't goddelijk liefde-licht nog geen kracht heeft gehad de harten te warmen. Ziedaar Bronk, 't fataalste van de gràp (*een stilte*).

Bronk. Zoo. En nu?

Nansen. Wát en nu?

Bronk. Je was zoo voortreffelijk op weg je overgevoeligheid te verdedigen....

Nansen. M'n overgevoeligheid?

Bronk (*spottend*). Was 'r bij die véle lichten in

't dorp géén licht van den burgemeester, waar zwervers zich kunnen aanmelden?

Nansen. Dat wás 'r. De grap ware welvoegelijker geweest, als 'k 'r van den stal naar 't hok onder den toren had geleid, waar de burgemeester al tweemaal 'n zwerver hééft opgeborgen. De láátste is 'r dood gebleven, gestikt in jenever. — Bronk, Bronk, 't schemert voor me oogen — 'k krijg bij jou 'n gevoel van wanhopige benauwenis en voor m'n parochianen 'n deernis die 'k niet uit te spreken durf.

Bronk. Diezélfdé parochianen wachten je — als 't z'n doorluchtige hoogwaardigheid behaagt je vréémde zonden te vergeven — en je 'n nieuwe parochie toe te wijzen.

Nansen. Dan vrees 'k....

Bronk. Wat vrees je?....

Nansen. Dat ik niet den moed zal hebben — rond te gaan — en te verkonden: bekeert u — bekeert u — het koninkrijk der hemelen is nabij gekomen! — Ik zou nooit anders kúnnen handelen.

Bronk (na een lange stilte — ongeduldig). En nu? Ik herhaal: en nu? Twee nachten heb 'k in 't dorp geslapen, ronduit an wie 'r naar vroeg gezegd: die vrouw is 'r nog. Vannacht blijf 'k

hiér, beslist hier. 'k Ben 't an mijn waardigheid verplicht. Of wou je dat 'k me terugtrok en in denzelfden schijn van belachelijkheid voor de gemeente en de vijanden van de gemeente kwam te staan? 'k Heb kort en bondig den koster bevolen: geweld of — of list, tegenover 'n geëxalteerde kún je niet anders! — 't kind wordt begraven en de vrouw naar de stad getransporteerd. — Alle boom die geen goede vrucht voortbrengt, wordt uitgehouwen.

Nansen. 'r Zal hiér dan weinig geboomte gespaard blijven.

Bronk. Indien uw rechterhand u ergert, houdt ze af en werpt ze van u (*wil heengaan*).

Nansen. Bronk — ik wil met die vrouw spreken.

Bronk (aarzelend). Zooals je wil.

Nansen. 't Fatale grapje tot 'n eind brengen. (*Bronk knikt stug — wil opnieuw heengaan*). Ga je heen? Ook ik ga heen, Bronk. En we mogen mekaar wel 'n hand geven.

Bronk. Nee.

Nansen. Heb 'k 't zóó verbruid?

Bronk. 'k Zou zeggen voor góéd. We staan

bij 'n tweesprong, nietwaar? — Ik, gebukt onder 'n dogma — jij, ongebroken, rechtop. 't Zou mij niet passen je vriendschappelijk te groeten. Goeden morgen (*af*).

Tiende Tooneel.

Nansen. Rita. Pleegzuster.

Nansen (*opent de linksche deur*). Rita! — Rita, ik ben 't. — Slaapt ze, zuster?

Rita (*onzichtbaar*). Ik slaap niet.

Nansen. Wil u hier komen? (*De pleegzuster verschijnt*).

Rita. Nee. — Nee.

Nansen. Ik móét met u spreken.

Rita (*in de deuropening*). Da's goed — da's goed.

Nansen. Wil je bij den haard zitten? (*zij schudt het hoofd*) Voor 't raam? (*zij schudt het hoofd*) 't Zonnetje schijnt, Rita? (*zij schudt 't hoofd*). Blijf je daar staan? (*ze knikt*) Heb je dien avond toen we mèt je kind hier terug kwamen, niet gezegd dat je me vertrouwde?

Rita (*toonloos*). Dat doe 'k ook.

Nansen (*een stoel naar 't venster schuivend*). Nu

dan? (*zij schudt het hoofd*) 't Is daar toch kóúd, niewaar? En 't zitje hier vond je zoo verrukkelijk? — Dáár zie je enkel kerkhof — hier kerkhof èn zee.

Rita. Zee en kerkhof — dat zijn twéé kerkhoven.

Pleegzuster. Ga zitten — ik zal zoolang op 't kind passen.

Rita. Nee.

Nansen. Heb je geen vertrouwen in de zuster?

Rita. Nee.

Nansen. Ik verzeker je plechtig, dat nièmand 't kistje zal aanraken, terwijl je hier ben.

Rita. Dan moet de deur òpen blijven.

Nansen. De deur màg open blijven.

Rita. En zij 'r niet bij!

Pleegzuster. Ik zal 't ù niet lastig maken. 't Is beter te bidden voor de ziel, dan 'n dwáze wanhoop te hebben (*af in de kerk*).

Nansen (*na een stilte*). Gister was je gelaten, gister heb je aanhoudend gebeden, gister wist je dat je dochter zou worden begraven.

Rita. 'k Heb nièt gebeden, geen oogenblik.

Nansen. Niet gebeden? En de zuster heeft me gezegd....

Rita (schudt het hoofd). Je kan niet bidden, niet bidden, als je in donker tast, als je nergens houvast heb, enkel je kind ziet, 't kind dat je twee weken geleden in smarten ontving om 't in smarten weer af te staan. Bidden tot wie? — tot wát? — wààr om? 'k Ben 't kwijt, kwijt. Jouw màchtige God neemt, heeft nooit teruggegeven!

Nansen. Ik dacht, ik hóópte, dat je voor 't zieltje gebeden had.

Rita. Nee.

Nansen. Omdat 't ook gister féést-dag was, niet waar? 'r Ziele-heil....

Rita. Zieleheil — zieleheil — dat kind hàd nog geen ziel — en àls 't 'r een had — wié heeft 'r vreugde van? Zieleheil van wat niet meer is, niet meer is!.... (*stijgend in wanhoop*) Een avond, 'n hálven nacht, heb 'k de oogjes geopend gezien, de lipjes hooren ademen — dat wàs — dat bestond — dat zàg 'k, hóórde 'k, zooals 'k de tafel zie, 't licht zie, de branding hoor — twéé dagen, één nacht, heb 'k 't lijkje betast, in z'n kou, z'n onbewogenheid — dat 's zichtbaar — zichtbaar,

(*hartstochtelyk*) — wat 'r om en 'r achter en 'r boven is, is 'n ding, 'n leugen, 'n vale troost, waarvan niemand weet, 'n heil dat geen heil is, geen heil kan zijn, omdat 't 'n lèvend hart met kláuwen scheurt. Dat voel je niet, dat voel jij niet, omdat je niet liefgehad heb, geen vrouw, geen kind — omdat je geen vâder ben!

Nansen. Heeft de smart, de groote pijn om wat je ontnomen is, je nòg niet tot inkeer gebracht?

Rita. Ik weet alleen dat m'n kind dood is — dat 'k 't m'n màn, die 't zóo hoopte te zien, nièt in z'n armen zal kunnen leggen. Ik weet alleen dat ònze liefste schakel tot de áárde verloren is — 'k weet alleen dat 'n kind de ziel van je lichaam is! Troost niet! Praat niet — geef me geen zeepbellen! Van 't hand aan hand optrekken met àl 't levende, hadden we ons 'n tintelend jeugd-gebouw gemaakt. — Dat is uit, uit. — Dat is uit — ù kunt dat niet voélen.

Nansen. Niet op die manier, Rita. — Voor òns begint 't waarachtig leven mèt den dood, met de verlossing.

Rita. Voor ons niet. (*hard*) En daarom heb 'k niet kunnen bidden. Ik kan niet bidden bij wat nièt lééft.

Nansen. Dan heb 'k niets meer te zeggen. —
Vaarwel, Rita.

Rita. Vaarwel? Gaat u heen?

Nansen. Ik ga heen — heen uit deze plaats — en als jij verder trekt met 'n zwaar hart over je verlies, je áárdsch verlies — ga ik met 'n dubbele mismoedigheid om de menschen hier — èn om jou — zij, 't koninkrijk der hemelen, terwijl ze de liefde, de liefde zooals onze Heiland ze zoo allerhéérlijkst gepredikt heeft, tot 'n gluipenden judas, 'n aanbidding van 't gouden kalf hebben verminkt! — jij, 't koninkrijk der aarde, der aarde zonder dageraad!

Rita. Elke dag heeft 'n dageraad.

Nansen. Die van vandaag voor jou, dan toch niet! — Vaarwel. -- En neem nog één goeden raad. Laat je kindje begraven.

Rita. Ik kan 't nog niet missen.

Nansen. Je mist 't al.

Rita (de handen wringend). Ik kan 't niet missen, niet missen!

Nansen. Mag ik 't doen, Rita! Als 't láátste wat 'k voor je doen kàn?

Rita (smartelijk). O, nog niet, nog niet! — 'k Heb gister den heelen dag op me knieën gelegen, om de trekjes goed, goed te onthouden, om hèm te zeggen hoe onze vreugde 'r uitzag! Nog niet! (*harts-tochtelijk*) 'k Weet 't mondje, 't neusje, de wangen, de handjes — maar de oogen niet, de oogen niet....

Nansen. De oogen zijn gesloten, Rita. Kom, zeg 't tot weerziens. Dan neem ik 't in m'n armen, ik, die van jou en 't kind heb gehouden, niet waar, zonder te aarzelen, zonder terug te treden. (*gaat op de kamer toe*) Rita! (*schrikkend en streng*) Wat doe jij, koster! Koster!

Rita (stuift op, snelt de zijkamer in). Zeg 'm dat-ie 't teruggeeft! 'k Heb 'r nog niet goeiendag gekust!

- *Nansen (driftig het tweede venster open-stootend).* Koster, breng 't kistje terug!

De koster (onzichtbaar). Ik hei orders gekrege.

Nansen. Laat 'r van 'r kind afscheid nemen, versta je me!

De koster. Nee. Dat hèt ze gedaan. Ik doe wat gelast is.

Rita (op't venster toetuimelend). Even nog! Even

nog! (*een stilte — zij barst in gewee-klaag los*). O, o, door de handen van m'n vijanden begraven! O, o! (*Ineens houdt zij haar snikken in, staart onbeweeglijk het venster uit*).

Nansen (*maakt zich het teeken des kruises, bidt*).

Rita. Achter den muur — achter den muur.

Nansen. Kijk niet langer, Rita — in Godsnaam kijk niet langer!

Rita. Achter den muur.... (*de handen voor de oogen slaand*). O, nou zakt 't in 't gat, zonder dat 'k 'r lipjes gevoeld heb, 'r lijf an m'n hart heb gehad! (*hij wil 't venster sluiten*) Nee — 'k wil zien, tot 't slot (*blijft beweegloos staan*). Afgelooopen. — Afgelooopen. — En 'k weet de plek niet — de plek niet.

Nansen (*dof*). Waar de aarde versch omwoeld is.

Rita (*smartelijk*). Dat is ze morgen niet meer — 't eenige wat 'k hèn wijzen kon.

Nansen (*zacht*). In gewijde aarde mocht 't niet.

Rita. O, o, 'k weet de plek niet meer!

Nansen. Laten we 'r heengaan — 'r 'n merkteeken zetten.

Rita. 'n Merkteeken.... Wat, wat?

Nansen. 'n Kruis zou niet passen, Rita — 'n kruis op 't graf van jóúw kind.

Rita (*die gezocht heeft, zonder hem te hooren*).
Mag dat, dàt? (*wijst een paar bloempotten in den standaard*).

Nansen. Dat màg. Ze waren van mij.

Rita. Chrysanten

Nansen. Ze zullen 'r niet lang leven in den nachtvorst, Rita.

Rita. Lang genoeg! Lang genoeg! Langer dan ons kind zelf (*kust de bloemen*). Beter teeken kon niet! (*af naar de achterdeur*).

Nansen. Dat is de éérste keer, Rita, dat je door diè deur gaat.

Rita. En de laatste (*beiden af*).

Elfde Tooneel.

Pleegzuster. De man.

Pleegzuster (*wijkt terzijde om Nansen en Rita door te laten, sluit het venster, kijkt naar de zee*).

De man. Neem me niet kwalijk — 'k zie nergens iemand.

Pleegzuster. Wat blijft u?

Allerzielen.

De man. M'n vróúw moet hier zijn.

Pleegzuster. Uw vrouw? U is in de pastorie.

De man. In de pastorie hebben ze me gezegd — m'n vrouw — Rita

Pleegzuster. Is u?

De man. 'k Zou 'r treffen bij m'n moeder, vond 'r niet, omdat m'n moeder overleden is. In 't dorp hoorde 'k van alle kanten, langs den weg en in de herberg waar ik uitrustte, dat Hebben zij die ruit ingesmeten? (*de zuster knikt*) Natuurlijk! Wij hebben al héél wat steenen gekregen, zooals jullie vróéger. De lafbekken. Als ik 'r geweest was met m'n jonge armen, had 'k ruimte gemaakt. 'k Ben nog niet te laat. — M'n vrouw, waar is ze?

Pleegzuster. U heeft in 't dorp toch gehoord? Dáár — (*wijst in de richting van het kerkhof*).

De man. Daar? Wat doet ze bij dien muur?

Pleegzuster. Wéét u niet dat 't kindje gestorven is?

De man (*ineenkrimpend*). 't Kind Is òns kind? (*zit geslagen neer*) Dat wist 'k niet — omdat zij 't niet wisten. — Dat zijn twéé dooden — een met grijze haren — een waarnaar 'k maanden

en maanden op zee verlangd heb — (*Staat op, kijkt door het venster*). Wat doet ze — wat knielt ze? — Wat doet die priester?

Pleegzuster. 'k Geloof dat ze bloemen op 't graf planten.

De man. Is dáár 't kerkhof?

Pleegzuster. Nee. 't Kerkhof is achter den muur. Uw kind ligt in óngewijden grond.

De man (bitter-glimlachend). En helpt 'n priester dáár?

Pleegzuster. Die priester is geschorst.

De man. Om mijn vrouw? (*zij knikt*). Dan is die man 'n ménsch van wien wij kunnen houden. — Hij èn wij zijn niet te schorsen! (*duwt het venster open*) Rita! Rita! (*een vreugdekreet*).

Pleegzuster. Wil u uw vrouw groeten? Mijn taak is afgelopen.

De man. Heeft ù haar verpleegd?

Pleegzuster. Jawel. Anderen wachten.

De man. Ze komt — blijf even — dan kan ze u zelf danken.

Pleegzuster. Ik wil geen dank. (zijn hand afwerend) En wien de dank toekomt, zult u géén hand toesteken. (af).

Twaaalfde tooneel.

De man. Rita. Nansen.

Rita (slaat haar armen om den hals van den man, snikt het uit).

De man. Huil niet — huil niet zoo.

Rita. Ze is gestorven, gestorven!

De man. 'k Weet het.

Rita. Ik heb geen schuld, geen schuld!

De man (zacht). Niemand heeft schuld.

Rita. Ze was mijn, jouw hoop....

De man. Onze hoop begint, Rita — we zijn nog jong — zoo jong als de knoppen aan de boomen — zoo jong als 't licht op de zee —

Rita. Ik ben gebroken....

De man. Eén tegenslag màg niet breken, kàn niet breken — alle wegen liggen voor ons open — alle wegen — we zijn zoo jong, zoo jòng, zoo veerkrachtig. — Jij steunt op mij — ik steun

op jou — huil niet, huil niet. Bij 't graf van ons kind doen we 'n nieuwe blijde gelofte.

Nansen (die voor 't venster heeft gestaan, met den rug naar hen toe) 'n Gelofte?

De man. 'n Gelofte

Rita. 'n Gelofte

De man (zijn arm om haar middel). We gaan, meneer de pastoor — 'n ànderen weg dan u straks zult gaan

Rita. Maar we hopen u te ontmoeten.

Nansen. Nee.

De man. We hèbben u al ontmoet.

Nansen (heftig). Dat heeft u nièt!

Rita. Misschien, misschien komt u tot òns.

Nansen. Nee!

De man. Misschien.

Rita (haar beide handen uitstekend). Ik dank u (aarzelend neemt hij haar handen). Ik heb u veel verdriet bezorgd — ik dank u.

Nansen (het crucifix aanwijzend). Dank Hèm.

De man. Hem? Hem óók. Is hij niet gekruisigd? — „Des Heeren is de aarde en hare volheid,” Rita (*zij kijken beiden naar het crucifix de armen om elkanders middel*). Goeien dag, mijnheer de pastoor.

Rita. Goeiendag.

Nansen. Vaarwel!

Rita. Nee — nee — u komt tot ons (*beiden af*).

Nansen (*blijft onbewogen staan, rukt zich los uit z'n gepeins, ademt diep bij het zon-beglansdvenster, gaat naar het kerkportaal. Bronk treedt binnen. Hij steekt hem de hand toe. Bronk weigert. Nansen af naar de kerk. Bronk zit triestig neer. Doek*).

Einde van het derde bedrijf.
